

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ «ЧЕРНІГІВСЬКИЙ КОЛЕГІУМ»
ІМЕНІ Т.Г. ШЕВЧЕНКА
ФІЛОЛОГІЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ
КАФЕДРА ІНОЗЕМНИХ МОВ
КАФЕДРА УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ І ЛІТЕРАТУРИ

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

**ФОРМУВАННЯ АНГЛОМОВНОЇ КОМУНІКАТИВНОЇ
КОМПЕТЕНТНОСТІ УЧНІВ 11 КЛАСІВ ЗАКЛАДІВ ЗАГАЛЬНОЇ
СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ З ВИКОРИСТАННЯМ МЕТОДУ «ФІШБОУН»**

Спеціальність 014 Середня освіта
(Українська мова і література. Англійська мова)
Галузь знань 01 Освіта / Педагогіка
Освітній ступінь «МАГІСТР»

Виконав:

студент 2 курсу, групи УА 66

Коник Максим Володимирович

Науковий керівник:

канд. пед. наук, доцент

Городнича

Лариса Віталіївна

Чернігів 2023

Роботу подано до розгляду « ___ » _____ 20__ року

Студент

(підпис)

Максим КОНИК

(прізвище та ініціали)

Науковий керівник

(підпис)

Лариса ГОРОДНИЧА

(прізвище та ініціали)

Рецензент

(підпис)

Оксана БИКОНЯ

(прізвище та ініціали)

Кваліфікаційна робота розглянута на розширеному засіданні кафедри іноземних мов та кафедри української мови і літератури

протокол № __5__ від « 7 » грудня 2023 року

Студент допускається до захисту роботи в екзаменаційній комісії.

Завідувач кафедри іноземних мов,

гарант освітньої програми

(підпис)

Лариса ГОРОДНИЧА

(прізвище та ініціали)

Завідувач кафедри

української мови і літератури

(підпис)

Тетяна ХОМИЧ

(прізвище та ініціали)

ЗМІСТ

ВСТУП.....	4
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ АНГЛОМОВНОЇ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ УЧНІВ 11 КЛАСІВ З ВИКОРИСТАННЯМ МЕТОДУ «ФІШБОУН».....	11
1.1 Зміст формування англomовної комунікативної компетентності учнів класів.....	11
1.2 Психолого-педагогічні передумови формування в учнів 11 класів англomовної комунікативної компетентності.....	22
1.3 Переваги використання методу «фішбоун» у процесі формування в учнів 11 класів англomовної комунікативної компетентності.....	31
Висновки до розділу I	35
РОЗДІЛ 2. МЕТОДИКА ФОРМУВАННЯ АНГЛОМОВНОЇ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ УЧНІВ 11 КЛАСІВ З ВИКОРИСТАННЯМ МЕТОДУ «ФІШБОУН».....	37
2.1 Організація процесу формування в учнів 11 класів англomовної комунікативної компетентності	37
2.2 Аналіз вправ для формування англomовної комунікативної компетентності учнів 11 класів з використанням методу «фішбоун»	44
2.3. Комплекс вправ для формування англomовної комунікативної компетентності учнів 11 класів з використанням методу «фішбоун» за темою «Computer in human life».....	48
Висновки до розділу 2.....	56
РОЗДІЛ 3. ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНА ПЕРЕВІРКА ЕФЕКТИВНОСТІ ФОРМУВАННЯ АНГЛОМОВНОЇ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ УЧНІВ 11 КЛАСІВ З ВИКОРИСТАННЯМ МЕТОДУ «ФІШБОУН»	58
3.1. Організація та проведення експериментального дослідження	58
3.2. Статистична обробка та інтерпретація результатів експерименту.....	68
3.3. Методичні рекомендації щодо організації процесу формування англomовної комунікативної компетентності учнів 11 класів з використанням методу «фішбоун».....	73
Висновки до розділу 3.....	76
ВИСНОВКИ	81
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ.....	85
ДОДАТКИ	91

ВСТУП

Актуальність теми. У сучасному суспільстві володіння іноземною мовою розглядається як один з головних інструментів розширення знань та можливостей.

Основною метою навчання іноземних мов в сучасних закладах загальної середньої освіти є формування, вдосконалення та розвиток особистості, здатної оволодіти достатнім рівнем комунікативної компетентності. Слід зазначити, що виклад власних думок, особливо іноземною мовою – досить складний процес, як з лінгвістичного, так і з психологічного погляду. Доведено, що однією з головних причин боязні учнів висловлюватися перед незнайомими людьми іноземною мовою є відсутність у них комунікативних навичок та досвіду публічних виступів рідною мовою. І оскільки мовленнєве вміння як вміння людини оформляти в словах власну думку не є результатом навчання, майстерність мови приходить до людини переважно стихійно, безсистемно і уривчасто. Діалогічна мова іноземною мовою складніша, ніж монологічна, оскільки в ній мають бути задіяні вміння не лише говоріння, а й аудіювання. Реакція партнера зі спілкування є непередбачуваною, крім того, хід розвитку діалогічної взаємодії наперед невідомий комунікантам.

Сьогодні напрацьовано багато вправ з підготовки учнів до діалогу. Найпростішим із них є складання власних діалогів на основі готових. Але це можна застосувати тільки на початковому етапі, коли учням необхідно опанувати тактику ведення діалогу, навчитися застосовувати різні кліше оформлення мови. Для більш просунутого рівня, коли учні вже здатні спонтанно реагувати на мовлення партнера та аргументувати власну думку, пропонується використовувати на уроках рольові ігри, дискусії на тематику, яка вивчається на тому чи іншому рівні навчання.

На допомогу приходять також інтерактивні методи, що дають змогу учням взаємодіяти між собою, створюють атмосферу співробітництва. Варто зазначити, що вводити інтерактивні методи навчання потрібно поступово,

починаючи з роботи в парах або малих групах, де учні отримують можливість брати участь у роботі, практикувати навички співпраці, міжособистісного спілкування (зокрема, вміння активно слухати, виробляти загальну думку, вирішувати розбіжності, що виникають). Останнім часом все більшої популярності серед вчителів та учнів набуває метод «фішбоун», який виступає дієвим засобом формування в учнів закладів загальної середньої освіти англomовної комунікативної компетентності.

Актуальність теми дослідження «Формування англomовної комунікативної компетентності учнів 11 класу закладів загальної середньої освіти з використанням методу «фішбоун»» зумовлена сучасними тенденціями в розвитку лінгвістики, психолінгвістики та лінгводидактики; реформуванням іншомовної освіти, що підвищує роль інтерактивних методів навчання у формуванні компетентної іншомовної особистості; суперечністю між сучасними підходами до вивчення англійської мови в закладах загальної середньої освіти та недостатнім рівнем сформованості в учнів іншомовної комунікативної компетентності; значущістю впровадження новітніх методів навчання, в тому числі використання методу «фішбоун»; нерозробленістю вказаної проблеми, яка досі не була об'єктом ґрунтовного вивчення у лінгводидактиці та методиці викладання іноземної мови.

Комунікативний підхід як основа методики формування англomовної комунікативної компетентності учнів старшої школи ставав об'єктом наукового пізнання таких науковців як Є. Глагола [4], О. Комар [8], В. Малик [9], О. Павленко [16], Н. Теличко [4] та ін. Особливості формування англomовної комунікативної компетентності в діалогічному мовленні з використанням інформаційно-комунікаційних технологій досліджували Б. Савчук [18] і Т. Григор'єва [18]. Дидактичні можливості методу «фішбоун» досліджувалися Е. Ананьян [1], О. Вовк [3], Р. Черемський [3] та ні. Однак на сьогодні немає фундаментальних праць, які б розкривали особливості методики формування англomовної комунікативної компетентності учнів 11

класів з використанням методу «фішбоун», що і визначило актуальність нашого дослідження.

Об'єктом дослідження є процес формування англomовної комунікативної компетентності учнів 11 класів.

Предметом дослідження є методика формування англomовної комунікативної компетентності учнів 11 класів за допомогою методу «фішбоун».

Мета дослідження: обґрунтувати доцільність використання методу «фішбоун» у формуванні англomовної комунікативної компетентності учнів 11 класів; з'ясувати особливості методичний потенціал «фішбоун»; розробити методику формування англomовної комунікативної компетентності учнів 11 класів за допомогою методу «фішбоун» та експериментально перевірити її ефективність.

Для досягнення поставленої в роботі мети нами розглянуті такі **завдання:**

- вивчити особливості змісту формування англomовної комунікативної компетентності учнів 11 класів;
- розглянути психолого-педагогічні передумови формування в учнів 11 класів англomовної комунікативної компетентності;
- дослідити переваги використання методу «фішбоун» у процесі формування в учнів 11 класів англomовної комунікативної компетентності;
- охарактеризувати особливості організації процесу формування в учнів 11 класів англomовної комунікативної компетентності з використанням методу «Фішбоун» ;
- розробити комплекс вправ для формування англomовної комунікативної компетентності учнів 11 класів з використанням методу «фішбоун» за темою «Computer in human life»;
- експериментально перевірити ефективність формування англomовної комунікативної компетентності учнів 11 класів з використанням методу «фішбоун»;

- проаналізувати та узагальнити результати дослідження
- розробити методичні рекомендації щодо ефективної організації процесу формування англомовної комунікативної компетентності учнів 11 класів з використанням методу «фішбоун».

Методи дослідження. У роботі використані теоретико-методологічні методи, засновані на аналізі спеціальної методичної літератури з теми дослідження: аналіз, порівняння, узагальнення, систематизація; емпіричні методи, засновані на зборі даних, синтезі і структуруванні даних отриманих в ході теоретичного аналізу: аналіз і узагальнення досвіду педагогічної практики провідних фахівців в галузі дослідження.

Теоретичне значення дослідження. Визначено психолого-педагогічні й методичні засади застосування методу «фішбоун» як засобу формування комунікативної компетентності учнів 11 класу при вивченні англійської мови; обґрунтовано методичні рекомендації щодо використання методу «фішбоун» на уроках англійської мови в 11 класі.

Практичне значення роботи. Матеріали дослідження можна використовувати в процесі викладання курсу англійської мови, в розробці спецкурсів із проблеми формування англомовної комунікативної компетентності учнів старших класів з впровадженням методу «фішбоун»; у створенні методичних посібників із англійської мови для учнів старшої школи та вчителів англійської мови.

Перший розділ присвячено розгляду теоретичних основ формування англомовної комунікативної компетентності учнів 11 класів з використанням методу «фішбоун». Особливу дослідницьку увагу зосереджено на розкритті змісту формування англомовної комунікативної компетентності старшокласників. Розглянути психолого-педагогічні передумови формування в учнів 11 класів комунікативної компетентності на уроках англійської мови. Обґрунтовано переваги використання методу «фішбоун» у процесі формування в учнів 11 класів англомовної комунікативної компетентності.

У **другому розділі** представлено методику формування англomовної комунікативної компетентності учнів 11 класів з використанням методу «фішбоун». Розглянуто дидактичні та методичні принципи формування англomовної комунікативної компетентності старшокласників з використанням методу «фішбоун», описано етапи формування означеної компетентності, а також представлено комплекс вправ. У роботі розроблений комплекс вправ для формування англomовної комунікативної компетентності учнів 11 класів з використанням методу «фішбоун». Вправи мають чітку структуру: мета, тип, місце реалізації, режим виконання, інструкція до виконання, форма зворотного зв'язку. Завдання були розроблені таким чином, щоб учні широко використовували опорні знання, комунікативні можливості, узагальнювали та аналізували свої пізнавальні та емоційні переживання, синтезували та переосмислювали предметні теми, які розглядаються в ході уроків. У вправах основна увага акцентується на граматичному матеріалі, а також на змісті текстів і на подачі необхідної предметної термінології з комп'ютерних технологій. При цьому мова інтегрована в програму навчання, а необхідність занурення в мовне середовище для можливості обговорення тематичного матеріалу значно підвищує мотивацію використання мови в контексті досліджуваної теми «Computer in human life». Очікується, що представлений у розділі комплекс вправ з формування англomовної комунікативної компетентності учнів 11 класів з використанням методу «фішбоун» підвищить внутрішню мотивацію старшокласників; вдосконалисть професійну компетентність вчителя; підвищить англomовну комунікативну компетентність учнів 11 класів в діалогічному мовленні.

У **третьому розділі** описано організацію та хід проведення експериментальної перевірки ефективності розробленої методики, а також сформульовано методичні рекомендації щодо формування англomовної комунікативної компетентності учнів 11 класів з використанням методу «фішбоун». Нами експериментально перевірено ефективність формування англomовної комунікативної компетентності учнів 11 класів з використанням

методу «фішбоун». Було доведена гіпотеза про те, якщо на уроці англійської мови цілеспрямовано і методично правильно застосовувати розроблений нами комплекс вправ, спрямований на формування англомовної комунікативної компетентності з використанням методу «фішбоун» та ІКТ, то це призведе до: підвищення рівня сформованості комунікативної компетентності старшокласників; підвищення рівня володіння іноземною мовою в цілому; підвищення рівня мотивації до вивчення іноземної мови; розширення кругозору учнів та їх підготовки до міжкультурної взаємодії. Контрольний зріз рівня сформованості англомовної комунікативної компетентності засвідчує позитивну динаміку формування даного феномена на уроках англійської мови в обох груп.

Структура та обсяг магістерської роботи обумовлені її метою та науковими завданнями. Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел (35 найменувань). Обсяг роботи становить 97 сторінок друкованого тексту.

Апробація дослідження. Результати наукового дослідження були апробовані та представлені на Міжнародній науково-практичній конференції “Культуромовна особистість фахівця у XXI столітті (присвячена 300-річчю від дня народження Григорія Сковороди)” 8-9 грудня 2022 року, на Всеукраїнській науково-практичній конференції молодих науковців і студентів «Сучасна освіта: перспективи розвитку» 28 березня 2023 року.

Публікації. Основні наукові положення й результати дослідження викладено у 2 наукових працях. А саме:

“Переваги використання методу «фішбоун» на уроках англійської мови у процесі формування англомовної комунікативної компетентності учнів 11 класів” представлено на Міжнародній науково-практичній конференції “Культуромовна особистість фахівця у XXI столітті (присвячена 300-річчю від дня народження Григорія Сковороди)” 8-9 грудня 2022 року.

Роль методу «фішбоун» на уроках англійської мови у процесі формування англомовної комунікативної компетентності учнів 11 класів опубліковано в збірнику “Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції молодих науковців та студентів” (28 березня 2023 рр.). Чернігів : НУЧК імені Т.Г. Шевченка, 2023. - С. 54-56.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ АНГЛОМОВНОЇ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ УЧНІВ 11 КЛАСІВ З ВИКОРИСТАННЯМ МЕТОДУ «ФІШБОУН»

1.1 Зміст формування англomовної комунікативної компетентності учнів 11 класів

Сучасний етап розвитку системи шкільної освіти в Україні характеризується інноваціями навчання, спрямованими на збереження досягнень минулого та водночас модернізацію освітньої системи відповідно до вимог часу, новітніх досягнень науки, культури і соціальної практики. Визначальною рисою сучасної шкільної освіти є зміна поглядів на сутність освіти. Відійшло в минуле намагання подати учневі якнайбільший обсяг теоретичної інформації із зазначенням орієнтовних можливостей її практичного використання та вимог до відтворення цієї інформації. Натомість акцент у навчанні зміщується в бік необхідності формування у майбутнього випускника системи компетенцій, які допоможуть у майбутньому якісно та результативно виконувати професійні обов'язки. У зв'язку з цим здійснюється переорієнтація методики викладання іноземних мов у загальноосвітній школі. Основний акцент робиться на усвідомленні учнями сутності навчання як процесу, у якому необхідність формування системи компетентностей визначає глибину й обсяг засвоєних теоретичних знань, практичних умінь і навичок, робить навчальний процес актуальним, більш гнучким, логічно доцільним [34, с. 533].

Пріоритетною метою навчання стає формування у старшокласника, який стоїть на шляху професійного самовизначення, здатності не лише до майбутньої професійної діяльності, а й до професійно-комунікативних навичок, що має стати одним із засобів розширення професійних компетенцій. Компетентнісний підхід у сучасній освіті розглядається науковцями [12, с. 56] як одна з базових умов модернізації навчання випускників школи та, на основі

світового досвіду та українських перспектив, визначає освітню політику держави.

С. Ніколаєва підкреслює, що компетентність «базується на знаннях, уміннях і навичках, але не вичерпується ними, вона обов'язково включає особисте ставлення людини до них, а також її досвід, який дозволяє використати ці знання в у своїй практичній діяльності, та здатність розуміти життєву ситуацію, в якій вона зможе їх застосувати» [14, с. 68]. Нині особливо актуалізується здатність особистості вирішувати повсякденні та професійні проблеми за допомогою іноземної мови. Тому одним із пріоритетних завдань навчання іноземної мови сьогодні є набуття комунікативної компетентності для успішного виконання подальших життєвих цілей та майбутньої професійної діяльності, тобто формування іншомовної комунікативної компетентності, яка передбачає не лише оволодіння відповідною іншомовною технікою (тобто мовна компетенція) ділового спілкування, а й засвоєння немовної інформації, необхідної для адекватного взаєморозуміння в залежності від конкретної ситуації.

Дефініція «комунікативна компетентність» різними науковцями трактується по-різному. Так, у наукових джерелах комунікативну компетентність визначають як складне багатовимірне утворення (Л. Петровська); рівень сформованості міжособистісного досвіду спілкування (Ю. Ємельянов); систему внутрішніх ресурсів (О. Боровець), володіння певною системою вмінь і навичок міжособистісного спілкування (Г. Рурік) тощо. Ю. Жуков визначає комунікативну компетентність як здатність встановлювати та підтримувати необхідні контакти з оточуючими людьми, а також певну сукупність знань, умінь і навичок, що налагоджують ефективне спілкування [15, с. 58]. Заслугове на увагу погляд на комунікативну компетентність Ю. Ємельянова [15, с. 59], згідно з яким – це досвід, що розвивається і значною мірою усвідомлюється в процесі комунікативної взаємодії між людьми, який формується й актуалізується в умовах безпосередньої взаємодії між людьми. Формуючись і розвиваючись у

колективі, міжособистісний досвід разом з тим є індивідуальним. Здатність до комунікації зростає відповідно до засвоєння індивідом соціокультурних норм і закономірностей суспільного буття. У цьому ж руслі визначає досліджувану категорію О. Боровець [15, с. 45]. Згідно з науковцем, комунікативна компетентність є поєднанням внутрішніх ресурсів, які слугують для побудови ефективної участі в комунікативній міжособистісній взаємодії. Вона вимагає такого рівня взаємодії з оточуючими, який дозволяє успішно функціонувати в соціумі, а також наявність життєвого досвіду, наукових знань, ерудиції тощо.

Глибше розуміє досліджувану категорію Л. Петровська [15, с. 56]. На її думку, це складне, багатомірне утворення, компетентність у міжособистісному сприйнятті, комунікації, взаємодії. Вчена переконана, що для суб'єкта набуття комунікативного досвіду відбувається не лише за умови особистої участі в спілкуванні з оточуючими. З різних інформаційних джерел людина одержує відомості про характер комунікативних ситуацій, проблеми міжособистісної взаємодії та способи їх вирішення. Комунікативна компетентність передбачає вміння розширювати/звужувати коло спілкування й уміння варіювати його глибину (уміння встановлювати різні рівні довіри), розуміти й бути зрозумілим іншими учасниками комунікативного процесу.

В. Малик іншомовну комунікативну компетентність тлумачить як складне системне утворення, що включає знання, вміння і навички, необхідні для здійснення комунікативної діяльності іноземною мовою, здатність до використання мовних зразків у певному соціокультурному середовищі, мотиваційну готовність до міжкультурної співпраці у сфері побітової чи професійної діяльності [9, с. 186].

Іншомовна комунікативна компетентність розглядається як інтегральна особистісно-професійна якість індивіда з певним рівнем мовної підготовки, яка проявляється в готовності на певному рівні до успішної, продуктивної і ефективної діяльності з використанням інформаційних та комунікативних можливостей іноземної мови, забезпечує здатність ефективної взаємодії з

навколишнім середовищем шляхом використання відповідних мовних компетенцій [12, с. 159].

У психологічній літературі поняття «комунікативна компетентність» виступає як визначення засноване на знаннях і чуттєвому досвіді здатності особистості орієнтуватися в ситуаціях спілкування. Дослідження праць зарубіжних лінгвістів переконливо доводить те, що іноземні вчені переважно застосовують термін «комунікативна компетентність» (communicative competence). У пострадянських країнах, виходячи із загальних дефініцій компетентнісного підходу, використовуються дві категорії – «комунікативна компетентність», як здатність індивіда, його готовність і спроможність до вирішення комунікативних завдань, та «комунікативна компетенція», як внутрішній «запас» компетентності, що виявляється в наявності комунікативних знань, умінь, навичок і досвіді комунікативної взаємодії [12, с. 86].

Вивчення наукових джерел дає підстави стверджувати, що низка методистів оперують терміном «комунікативна компетенція», а трактують його як здатність суб'єкта до міжособистісної комунікації, а також володіння комунікативними знаннями, уміннями та навичками, необхідними для ініціювання та підтримання процесу спілкування. Так, Д. Ізаренков під комунікативною компетенцією розуміє «здатність суб'єкта до спілкування в одному, кількох або всіх видах мовленнєвої діяльності, що є набутою у ході природної комунікативної взаємодії або спеціально організованого навчання особливою якістю мовленнєвої особистості» [15, с. 67]. М. Вятютнев визначає комунікативну компетенцію як «здатність особи спілкуватись у трудовій та навчальній діяльності, задовольняючи власні інтелектуальні потреби» [15, с. 68].

Такі дефініції, на нашу думку, підходять для терміну «компетентність», під якою ми розуміємо здатність, готовність і спроможність суб'єкта до спілкування та вирішення комунікативних задач. Згідно із сучасним розумінням поняття «компетенція» найбільш повним є визначення А. Богуш [15, с. 66]. На

її думку, комунікативна компетенція є комплексним застосуванням мовцем вербальних і невербальних засобів спілкування в конкретних соціально-побутових ситуаціях, уміння орієнтуватися в ситуації міжособистісної комунікації, ініціативність спілкування. Досить логічним, на наше переконання, є твердження А. Богуш, згідно з яким, комунікативна компетенція є обізнаністю особистості, певна система знань, практичних мовленнєвих умінь і навичок, мовленнєвих здібностей особи [15, с.66].

Отже, розглянуті позиції вітчизняних та іноземних науковців свідчать про те, що в наукових колах не існує єдиного трактування поняття «комунікативна компетентність». Беручи до уваги визначення понять «компетенція» і «компетентність» в нормативних документах, під комунікативною компетенцією особистості ми розуміємо суспільно визнаний рівень певних комунікативних знань, умінь і навичок, ціннісних ставлень до процесу спілкування. До того ж, наявність у особистості комунікативних компетенцій виявляється в комунікативній компетентності.

У нашому дослідженні ми будемо розглядати іншомовну комунікативну компетентність як якість особистості, що включає сукупність компетенцій, пов'язаних з оволодінням іноземною мовою в інтеграції із знаннями, уміннями, навичками та здатність вирішувати проблеми, що виникають у соціокультурному та професійному середовищах. Тому компетентність трактуємо як задану вимогу підготовки людини до професійної діяльності, а компетентність – як її особистісна якість (властивість). Іншомовна компетентність – як сукупність компетентностей – включає мовну компетентність (володіння мовними засобами, знання лінгвістичного матеріалу, правила його проектування та функціонування); тематична компетентність (володіння екстралінгвістичною інформацією); прагматична компетентність (здатність користувача логічно пов'язувати речення для створення зв'язних фрагментів мовлення); соціокультурна компетентність (знання соціокультурного контексту); компенсаторна компетентність (здатність до взаєморозуміння); освітня компетентність (уміння користуватися

довідковою літературою та словником для забезпечення адекватного володіння мовою з метою спілкування); комунікативна компетентність (уміння спілкуватися зі співрозмовником, тобто здатність до співпраці).

Комунікативна компетентність означає те, що кожному висловлюванню властиві свої правила, які підпорядковуються загальним правилам граматики, і опанування якими гарантує здатність використовувати мову в процесі комунікації. І. В Кухта суть комунікативної компетентності аналізує через прагматичний, дискурсивний та інформативний компоненти. Під прагматичним (стратегічним) компонентом дослідники розуміють правила входження в контакт із комунікантом, здатність підтримувати його упродовж усього процесу спілкування та логічно завершити спілкування. Комунікативна прагматичність таким чином означає готовність передавати комунікативний зміст у конкретній ситуації взаємодії співрозмовників [12, с. 96]. Цю готовність пояснюють наявністю (сформованістю) такої особистісної якості людини, як контактність (здатність перебороти психологічні бар'єри спілкування, розпочати його, підтримувати упродовж певного часу і логічно завершити). На уроках англійської мови така готовність, як правило, пов'язана зі здатністю учня оперативно орієнтуватися в комунікативній стратегії іншомовного висловлювання, тобто спроможністю школяра адаптувати мовленнєво-мисленнєві процеси до заданих ситуацією спілкування умов. Дискурсивний компонент іншомовної комунікативної компетентності передбачає володіння учнем правилами побудови змісту конкретного висловлювання. Дискурсом називається форма комунікативного змісту («що сказати» і «як сказати»), що завжди адресується співрозмовнику, слухачеві або читачеві, і визначаються такими якостями, як зв'язність, логічність, організація висловлювання [12, с. 97]. Ці якості дискурсу є особливо важливими в писемному мовленні, а в усному більшої ваги набувають лексико-граматичний зв'язок, змістова логічність і відповідна організація іншомовного висловлювання. Інформаційний компонент спрямований на засвоєння змістового предмета спілкування. У ході його формування на

уроках з англійської мови учень отримує комплекс необхідних понять, що описують ту чи іншу ситуацію, інформацію з попереднього досвіду у вигляді знань і поведінкових моделей, знання навколишньої дійсності, здатність в іншомовній формі її описати і власне ставлення до неї, загальний кругозір тощо [15, с. 68].

Компетентність у мовленні включає вміння монологічного та діалогічного мовлення, тобто здатність сприймати ці види мовлення на слух з подальшим відтворенням, обговоренням та інтерпретацією почутого. При вивченні іноземної мови дуже важливо досягти високого рівня комунікативної компетентності, не перебуваючи серед її носіїв. Одним із важливих завдань вивчення іноземної мови у загальноосвітній школі є розвиток в учнів умінь будувати усну монологічну мову. Для цього вчитель має використовувати різні прийоми роботи та створювати на уроці реальні та уявні ситуації спілкування.

Найефективнішим способом навчання монологічного мовлення є вивчення груп лексики, а не введення та закріплення окремих слів. При групуванні мовного матеріалу доцільно використовувати ситуативно-тематичний принцип, який передбачає поєднання слів за належністю до певної ситуації в рамках конкретної теми. Говоріння забезпечує усне спілкування іноземною мовою. Спілкуючись рідною мовою, учень думає лише про те, що сказати і в якій послідовності. Виступаючи на іноземній мові, він повинен актуалізувати граматичні, лексичні та фонетичні навички, щоб процес мовлення був правильним, тобто мав певний зміст, був зрозумілим і динамічним.

Діалогічне мовлення учнів є ефективним для розвитку мовленнєвих навичок, що сприяє автоматизації навичок розмовної мови, закріпленню лексико-граматичного матеріалу, а також навчання учнів вести логічну, послідовну розмову іноземною мовою зі швидкістю та спонтанністю, ступінь якої достатній, щоб не викликати незручність для співрозмовника. Створюючи діалоги без попередньої підготовки, учні вчаться не тільки формулювати свою

думку, а й якнайшвидше викладати її, використовуючи всі вивчені раніше лексико-граматичні засоби.

Компетентність в аудіюванні полягає в здатності сприймати на слух будь-яку інформацію, як звуки з вуст оратора, так і з будь-якого технічного джерела. Компетентність в письмі – це вміння письмово висловлювати думки в межах теми та будь-яку відповідну інформацію. Традиційно читання вважається одним із найактуальніших видів іншомовного спілкування. Уміння розуміти іншомовний текст стає все більш важливим для майбутнього випускника. Читання характеризується різним рівнем розуміння. Під час смислової обробки тексту читач не лише встановлює факти й їхні зв'язки, а й виділяє з них найсуттєвіші, узагальнює та співвідносить їх між собою та вже відомою науковою інформацією. Розуміння є відповідальним моментом у процесі читання іноземною мовою. Розрізняють два рівні розуміння друкованого тексту, чинниками яких є внутрішні текстові зв'язки та авторські посилання, – змістовний і смисловий рівень. На змістовному рівні розпізнаються мовні явища запропонованого тексту, а на смисловому – осмислене сприйняття й розуміння авторської референції як цілісного мовленнєвого твору. Перший рівень (рівень значення) забезпечує виділення з тексту фактичної інформації – розуміння фактів, переданих мовними засобами. Другий рівень (рівень смислу) забезпечує подальшу обробку інформації, реконструкцію та виділення наукових фактів тощо.

Читання наукового тексту вимагає складних процесів мислення, роботи пам'яті, різноманітних розумових операцій – порівняння та узагальнення, аналізу та синтезу, абстракції, конкретизації, передбачення тощо. Для розуміння наукового тексту читачеві допомагають його власні знання, які фактично створюють сенс тексту.

Соціокультурна компетентність включає країнознавство, мову та країнознавство та соціолінгвістичну компетентність. За визначенням Т. Колодко [12, с. 109], країнознавча компетентність – це знання про народ, який розмовляє мовою, його національний характер, суспільний і державний

устрій, досягнення в галузі освіти, культури, особливості способу життя, традиції, звичаї.

Мовна компетентність – здатність сприймати мову в її культурноносоному аспекті, з врахуванням національно-культурних особливостей. Вона передбачає володіння лексикою, у тому числі з національно-культурного змісту, і вміння використовувати ці мовні одиниці відповідно до соціально-мовленнєвих ситуацій мовлення. Соціолінгвістична компетентність включає знання специфіки мовленнєвого етикету в національному розрізі та невербальної поведінки та вміння враховувати їх у реальних життєвих ситуаціях, уміння організовувати мовленнєве спілкування відповідно до комунікативної ситуації, соціальних норм. поведінки та соціального статусу мовців.

Інноваційні явища, що породжують специфіку діяльності вчителя в сучасних умовах, призводять до переходу від парадигми знання до особистості, від «педагогіки повідомлення» до інтерактивні методи навчання. Імітаційне моделювання є найефективнішим засобом мислення старшокласників. Подібний підхід у навчанні передбачає наслідування елементів професійної діяльності, її типових і суттєвих ознак. Її застосування на уроках з іноземної мови дає можливість розвивати комунікативні навички, сприяє реальній підготовці учнів до майбутньої професійної діяльності та життя в суспільстві в цілому, допомагає зробити заняття з іноземної мови більш цікавими та змістовними, дає старшокласникам можливість частіше висловлювати власні думки та почуття, тобто мислити іноземною мовою [20].

Виходячи із завдань підготовки іншомовної учнів – майбутніх випускників загальноосвітніх шкіл, важливо розглядати розвиток комунікативної компетентності старшокласників з урахуванням специфіки професійних інтересів у межах спеціальності – спеціальний зміст (спеціальна термінологія, жанрова специфіка спеціальної мови, типові ситуації спілкування), контекстне навчання мови, зокрема граматичних явищ, зосередження уваги на практичному використанні мови тощо. Повною мірою

це стосується й професійної орієнтації учнів старших класів, оскільки через призму моделювання процесу спілкування в комунікативних ситуаціях можна відтворити багатогранний зміст майбутньої професійної діяльності старшокласників.

Для забезпечення розвитку в здобувачів освіти комунікативної компетентності, тобто комунікативних умінь, сформованих на основі мовних знань, умінь і навичок, вчитель іноземної мови використовує новітні методи навчання, що поєднують комунікативні та пізнавальні цілі. Інноваційні методи навчання іноземної мови, які базуються на гуманістичному підході, спрямовані на розвиток і самовдосконалення особистості, на розкриття її ресурсів і творчого потенціалу, створюють передумови для ефективного вдосконалення навчального процесу у загальноосвітній школі.

Базовий загальноосвітній рівень передбачає оволодіння старшокласниками іншомовним досвідом, який забезпечує сформованість у них англomовної комунікативної компетентності на рівні незалежного користувача.

Згідно з чинною програмою з іноземних мов для загальноосвітніх навчальних закладів для учнів 10 – 11 класів, старшокласники повинні оволодіти комунікативною компетентністю [5]. У зазначеній програмі чітко сформовані очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів з формування комунікативної компетентності учнів старшої школи. У різних комунікативних видах мовленнєвої діяльності учні мають володіти такими комунікативними вміннями:

Рецептивні:

- сприймання на слух (учень має розуміти основний зміст чіткого нормативного мовлення, у тому числі короткі розповіді на знайомі теми, що регулярно зустрічаються у навчальній діяльності та побуті тощо);

- зорове сприймання (учень може читати із задовільним рівнем розуміння прості тексти, які містять факти, що стосуються сфери інтересів школяра);

Інтеракційні:

- усна взаємодія (учень може застосовувати широкий арсенал простих засобів мовлення у звичних ситуаціях взаємодії, що виникають під час туристичних поїздок чи перебування в країні, мова якої вивчається. Без підготовки вступає в розмову на теми, які пов'язані з особистими інтересами, або ті, які стосуються повсякденного життя (наприклад, сім'я, подорож, навчання, хобі, останні новини тощо);

- писемна взаємодія (учень пише особисті записки і листи із запитом або наданням простої інформації, пояснюючи те, що, на його/її думку, є важливим);

- онлайн взаємодія (учень може здійснювати обмін інформацією в режимі онлайн, який вимагає простих пояснень на знайомі теми з використанням онлайн інструментів; розміщувати в мережі Інтернет дописи про події, почуття, власний досвід; коментувати дописи інших комунікантів);

Продуктивні:

- усне продукування (учень може без особливих труднощів описувати один із багатьох предметів, що належать до кола його інтересів, упорядковуючи свій опис у лінійну послідовність);

Писемне продукування (учень може писати прості зв'язні тексти на різні знайомі йому теми, що стосуються сфери його зацікавлень, об'єднуючи низку окремих коротких елементів у лінійну послідовність) [5].

Таким чином, іншомовна комунікативна компетентність як інтегративне особистісне утворення має складну структуру і виступає як взаємодія та взаємопроникнення лінгвістичної, соціокультурної та комунікативної компетентностей, а рівень їх розвитку сприяє майбутньому випускнику школи для ефективного здійснення іншомовної, а отже, міжмовної, міжкультурної та міжособистісної комунікації. Розвиток іншомовної комунікативної компетентності учнів старшої школи на сучасному етапі розвитку світового співтовариства слід розглядати як обов'язкову складову навчання.

1.2 Психолого-педагогічні передумови формування в учнів 11 класів англomовної комунікативної компетентності

Формування комунікативної компетентності в учнів 11 класів у процесі вивчення англійської мови, необхідної для здійснення комунікативної діяльності, є одним з найбільш актуальних завдань методики викладання англійської мови в сучасній школі. У навчанні іноземної мови навички комунікування посідають важливе місце, оскільки вони є своєрідним каркасом, на якому базується лексика, граматики, діалогічне мовлення. Вивчення англomовного матеріалу та правильне оформлення висловлювання, а також оволодіння країнознавчою інформацією носіїв мови, яку вивчають, відбувається через формування у здобувачів освіти комунікативних знань та навичок.

Варто зазначити, що англійська сьогодні – це засіб спілкування між різними культурами, засіб розуміння навколишнього світу у його різноманітті; сьогодні англійська мова – це той щабель, який може зіграти, можливо, ключову роль у подальшій професійній діяльності будь-якої особистості. Однак, незважаючи на велике значення цього предмета, нині можна констатувати зниження інтересу до вивчення іноземної мови серед учнів старшої школи. З огляду на таку ситуацію перед вчителем іноземної мови виникне питання: що саме заважає учневі старшої школи прогресувати в оволодінні іноземною мовою, чому знижується мотивація до вивчення цього предмету? І це з урахуванням того, що багато хто показує досить хороші успіхи на початковому та середньому етапах вивчення мови. Імовірно, причина полягає в тому, що багато викладачів не готові або не хочуть враховувати складність віку і ті психологічні особливості, які є ключовими у виборі методів, технологій та підходів до викладання іноземної мови у групах такого віку.

Важливо у процесі формування комунікативної компетентності в учнів 11 класів враховувати особливості їх психологічного розвитку. Науковці

обґрунтовують думку, що нове покоління є найбільш освіченим. Сьогодні діти пізнають світ через віртуальну реальність, смартфони, електронні книги та Інтернет. Використання ІТ-технологій для них є природнім з народження. Сучасні підлітки занурені в цифровий світ, з дитинства вільно користуються електронними гаджетами і не можуть довго затримати увагу на одному об'єкті. Батьки та педагоги не до кінця розуміють, як будувати з ними спілкування, мотивувати на навчання та взагалі витягнути з віртуальності у реальний світ.

Діти покоління «Альфа» потенційно геніальні особистості, швидкість розумових процесів яких в рази швидша, ніж у народжених наприкінці ХХ ст. Це представники нової формації, яка виходить за межі традиційної вікової психології, а традиційні методи навчання втрачають у роботі з ними свою ефективність. Сучасним учням, представникам покоління «Альфа», недостатньо дати лише знання, необхідно навчити користуватися ними [2, с. 51], а саме:

- опрацьовувати інформацію, яка відображаючи розвиток сучасної науки і техніки, має тенденцію швидко «старіти», втрачати цінність й замінюватись новою інформацією;
- критично мислити, розвивати нові ідеї; розв'язувати нестандартні проблеми;
- навчатися самостійно та в команді, включатись у різні види навчальної діяльності;
- навчатися впродовж життя (відповідати соціальним вимогам суспільства в епоху високих технолій) [2, с. 51].

Отже, старший шкільний вік, або, як часто його ще називають, рання юність, відноситься до періоду розвитку дітей від 15 до 18 років включно, що відповідає віку учнів 9-11-х класів школи або І-ІІ курсу студентів коледжів. На початку періоду ранньої юності підліток перебуває у прикордонному стані, оскільки він не дитина, але ще й не дорослий. Відбувається повна перебудова організму, і до кінця цього періоду дитина повинна досягти повної фізичної, ідейної та духовної зрілості, необхідної їй у подальшому житті. Відбувається

ускладнення аналітико-синтетичної діяльності кори великих півкуль у процесі праці та навчання, що веде до підвищення нервової збудливості, а також порушення нормальної діяльності нервової системи. Але найчастіше до цього наводить ще й неправильний режим дня, який часто ведуть підлітки цього віку (ігри ночами, недостатньо збалансоване харчування, брак прогулянок на свіжому повітрі, шкідливі звички тощо). До кінця цього періоду юнаки та дівчата досягають такого фізичного розвитку, який мало відрізняється від дорослої людини.

Провідною навчальною діяльністю цього періоду є праця і навчання, особливу увагу учні приділяють практичній спрямованості предмета. У школярів цього вікового періоду спостерігається вибірковість до предметів, а також різноманіття інтересів, пов'язаних з майбутньою професійною діяльністю. Учні часто запитують: «Як і де я зможу застосувати іноземну мову, навіщо вона мені в моїй професії?» Багато викладачів досить абстрактно починають говорити про значущість мови, хоча саме це питання є відправною точкою, свого роду трампліном для подальшого розвитку мотивації до вивчення іноземної мови. На перших уроках старшокласникам необхідно невпинно пояснювати, де і як вони зможуть застосувати отримані знання.

Тут важливим є і ефективно викладання предмета, через яке вчителю необхідно багаторазово показувати світоглядне, пізнавальне та практичне значення предмета. Практичне застосування іноземної мови можна показати через завдання із заповненням різного роду анкет, бланків англійською мовою, ведення листування з уявним однолітком з іншої країни, складання діалогів у парі на звичайні теми, які старшокласник переживає у своєму повсякденному житті.

У старших класах учні починають грати різні суспільні ролі – організаторів, ініціаторів та навіть помічників слабких учнів. Юнак чи дівчина такого віку стикаються з підвищенням рівня вимог, які висувають йому/їй батьки, школа і ті організації, членом яких він/вона став/стала. Тим часом виникає протиріччя між рівнем психологічного розвитку, якого досяг

старшокласник, і тим, що від нього вимагають. Ця суперечність вирішується шляхом морального та духовного розвитку особистості, хоча багато хто досить складно справляється з цим. Саме у 15–17 років можна яскраво виявляти талант у тій чи іншій галузі, створюються продукти творчості, які мають об'єктивну цінність. Вчителям варто мати це на увазі і, сприяючи всебічному розвитку здібностей всіх старшокласників, виявляти тих юнаків і дівчат, які мають високий рівень розвитку здібностей [1]. Бачачи потенціал, схильність до вивчення англійської мови, важливо не пропустити і не ігнорувати це, а навпаки створити ситуацію успіху шляхом залучення таких учнів до конкурсів та олімпіад з англійської мови.

Зупинимось на розвитку пізнавальних процесів у старшому шкільному віці. Розвиток інтересів, зростання свідомого ставлення до вчення стимулюють подальший розвиток довільності пізнавальних процесів, уміння керувати ними. Наприкінці старшого шкільного віку учні повністю опановують їх (сприйняттям, пам'яттю, уявою, мисленням), і навіть увагою, підпорядковуючи їх певним завданням життя й діяльності.

Спостереження стає ще цілеспрямованішим. Хоча переважає довільна пам'ять, мимовільне запам'ятовування не зникає з практики старшокласників. Воно лише набуває специфічного характеру, більш чітко пов'язуючись з інтересами старших школярів, зокрема зі своїми пізнавально-професійними інтересами. Дослівне заучування, засноване на повторенні, не є у цьому віці поширеним [21, с. 63].

У старшокласників спостерігається здатність до переключення та розподілу уваги, а це означає, що учні вміють одночасно слухати пояснення вчителя та вести запис лекції, вони здатні стежити і за змістом, і за формою своєї відповіді. На уроці у таких групах особливого значення набувають уроки типу лекцій, самостійне виконання практичних робіт, написання рефератів.

Дуже важливо звертати увагу на індивідуальні особливості та тип темпераменту кожного учня класу. Слід пам'ятати, що сангвінік – продуктивний діяч, але лише тоді, коли має багато цікавих справ, тобто при

постійному збудженні, інакше йому стає нудно, і він відволікається. Холерики ж, за своєї нестійкої і часто нестриманою реакцією на зовнішній вплив, можуть виявити особливу пристрасність у справі, якою захоплені. Це говорить про те, що його увагу потрібно постійно займати на уроці. Флегматик – це врівноважений тип, дуже працездатний, але він може швидко реагувати у нових ситуаціях. На відміну від попередніх трьох типів, меланхолік не має стійкості нервової системи, слабкий до подразників, тому при таких стресових ситуаціях, як іспит, залік, контрольна або тестова робота, у нього можуть погіршуватися результати порівняно зі звичною для нього ситуацією. Варто це враховувати, намагатися заспокоїти його чи дати можливість перездати матеріал. Викладачеві треба завжди бути готовим до того, що група – це набір різноманітних типів темпераменту, тому для залучення всього класу необхідно постійно підтримувати інтерес та активну атмосферу на уроці. Зробити це можна, постійно змінюючи види діяльності, приділяючи увагу та допомагаючи меланхолікам та флегматикам.

Вчитель іноземної мови більше, ніж викладач будь-якого іншого предмета, зобов'язаний активно втручатися в емоційну сферу уроку та забезпечувати по можливості виникнення в учнів емоційних станів, сприятливих для навчальної діяльності. Саме впливаючи на емоційний бік сприйняття іноземної мови, можна підвищити мотивацію. Сьогоднішні старшокласники відрізняються особливою потребою до емоційного викладання предмета з різноманітним використанням наочності, такої як аудіовізуальні засоби навчання, Інтернет, відеофільми, кінофрагменти. Сучасні ІТ-технології допомагають організації поля сприйняття старшокласниками тієї чи іншої ситуації, дають можливість самостійно її інтерпретувати із застосуванням тих мовних одиниць, якими вони мають на цьому етапі оволодіти. При організації уроків у групах такого віку педагогу необхідно працювати за принципом надмірності засобів впливу, оскільки це допоможе впливати одночасно на «візуалів», «аудіалів» та «кінестетів» [2, с. 54].

У боротьбі з нестачею позитивних емоцій на уроці значно допоможуть фільми, фрагменти кінофільмів, оскільки саме в цей момент іноземна мова, що вивчається, з абстрактного поняття перетворюється на живий засіб спілкування, учні відчують реальну потребу в застосуванні набутих знань, а це дає їм задоволення і, відповідно, підвищує інтерес та мотивацію до вивчення англійської мови. Варто пам'ятати, що необхідно демонструвати такі фрагменти, що впливають на емоційний бік особистості та змушують думати. Після перегляду можна організувати розмову.

Ще однією особливістю цього віку є те, що, незважаючи на зростаюче свідоме ставлення до навчання, юнаки та дівчата цього віку демонструють невміння вчитися самостійно в нових умовах, прийшовши до середнього навчального закладу. Причина криється в багатьох речах: у школі багато учнів слухають вчителя пасивно, сподіваючись, що він ще раз їм усе пояснить. Діти не вміють користуватися узагальнюючими поняттями, висновками – вони формуються найчастіше не шляхом аналізу, а шляхом заучування готового матеріалу з підручника. У школярів старших класів часто спостерігається несформованість навички працювати самостійно з навчальним матеріалом. Це варто також враховувати при організації уроку іноземної мови, оскільки старшокласник, який не володіє вміннями будувати логічні висновки та висловлювання, хай навіть на рівні свого володіння мовою, не зможе побудувати висловлювання самостійно. Викладачеві варто систематично формувати цю здатність, даючи такі завдання, які спонукають розумову активність, а потім шляхом опору допомагати будувати власний висновок англійською мовою. Дієвими є і побудова схем, денотативних карт тексту, планів переказу, виділення основних думок з подальшим виразом шляхом власних мовних одиниць.

Не варто забувати, що учні старшого шкільного віку приділяють велику увагу практичній значущості матеріалу, отже, застосування завдань на розвиток комунікативних навичок буде формувати емоційне задоволення на уроці англійської мови, створювати ситуацію успіху.

Варто обережніше ставитися до критики учнів даного віку, не варто висловлювати жорстку критичну думку, а навпаки, через похвалу та уважне ставлення до найменших успіхів свого учня підтримувати в ньому вогонь мотивації та інтересу до вивчення англійської мови. Це не означає, що треба забути про граматичні неточності та помилки, просто варто говорити про них менш критично, дотримуючись особливого педагогічного такту.

Важливим критерієм у формуванні мотивації до вивчення англійської мови є і сама особистість та авторитет викладача, його вміння цікаво подати матеріал. Викладач іноземної мови, як ніхто інший, повинен мати цікаві розповіді, нотатки про життя, культуру країни мова, якої вивчається, розповівши які можна скрасити іноді нудну атмосферу на уроці. Викладаючи у групах такого віку, ще першому уроці варто звернути увагу до інтереси кожного учня. Оскільки емоційний зв'язок викладач – учень будується саме на цьому уроці, саме вчасне звернення на дрібниці може зіграти важливу роль для актуалізації подальшої мотивації. Старшокласники цінують щире та серйозне ставлення до своїх інтересів, тому, ставлячи питання англійською щодо їхніх інтересів, можна побачити жваву реакцію з боку учня. Він, іноді володіючи не найбагатшою лексикою, шукатиме можливість відреагувати на поставлене питання, шукаючи такі мовні одиниці, якими він володіє. А все тому, що була зачеплена його особистість, його особисті інтереси.

Отже, проаналізувавши психологічні особливості ранньої юності, вивчивши особливості темпераментів, можна вивести низку рекомендацій підвищення мотивації на уроці англійської мови, зокрема при формуванні комунікативної компетентності:

- 1) використовувати різноманіття наочності для одночасного впливу на всі органи почуття;
- 2) перемикати види діяльності з менш активного на активніший протягом уроку для постійної підтримки мотивації до предмета;
- 3) уникати ситуацій невдачі. Навпаки, хвалити за успіхи, у процесі виконання вправи;

4) намагатися звести до мінімуму критику у класі, краще залишити після уроку, оскільки це болісно позначається на психіці учня цього віку. Для них особливо важлива думка групи, самоствердження та ставлення до однолітків;

5) постійна орієнтація на значущість англійської мови у професії, систематична робота щодо відображення важливості іноземної мови для майбутньої діяльності;

6) опора на інтереси, ставити питання, що спонукають до відповіді, що стосуються особистості самого учня;

7) враховувати, що спілкування все ще важливо у цьому віці, відповідно, намагатися використовувати колективні форми діяльності на уроці, наприклад, діалог або опис один одного тощо;

8) знімати напругу протягом уроку, використовуючи відеоролики з тонким гумором, які мають високохудожній характер;

9) використовувати змагальні форми роботи (конкурси, розіграш оцінок, колективні ігри) на завершальному етапі вивчення теми. Учні цього віку люблять стверджуватись і отримувати визнання, тому даний вид роботи буде для них ефективним. Гра виховує волю, організованість, систематизує знання;

10) намагатися використовувати музичні хвилини, слухаючи та перекладаючи популярні мелодії, переглядаючи кінофрагменти англійською мовою, з подальшим обговоренням;

11) використовувати прийом мозкового штурму для активації розумових процесів учнів, а не диктувати їм свої ідеї [2, с. 53].

Таким чином, сучасна стратегія формування англійської комунікативної компетентності в старшокласників передбачає оволодіння англійською мовою у процесі мовленнєвої діяльності у ході моделювання реальної комунікації, що забезпечується за умови формування комунікативної компетентності в усіх видах мовленнєвої діяльності; урахування епістемологічних стилів навчання; формування мовної особистості учнів; розвитку знаннєвого простору; використання автентичних текстів і ситуацій з одночасним застосуванням мовленнєвої взаємодії, проблемних мовленнєво-

розумових завдань, які забезпечують мовленнєвий і когнітивний розвиток учнів [10, с. 19].

Для ефективної організації роботи з формування комунікативної комунікативної компетентності старшокласників необхідно враховувати такі вікові психолого-педагогічні особливості навчально-пізнавальної діяльності школярів:

- самостійність, що виражається в незалежності від стороннього спостереження і впливу і що виявляється в бажанні учня бути готовим і здатним поглиблювати і розширювати свої знання, відпрацьовувати вміння, вирішувати самостійно поставлені, особистісно значущі навчальні завдання, при цьому давати адекватну оцінку своїм навчальним досягненням і невдачам;

- розвиток в старшокласників навчально-пізнавальної активності в процесі самостійних занять і навчальної діяльності;

- допитливість, що виражається в бажанні пізнавати все нове, долаючи будь-які труднощі;

- прагнення учнів до побудови індивідуальної освітньої траєкторії;

- прагнення до спілкування з ровесниками, зацікавленість в оцінці діяльності один одного;

- формування теоретичного і критичного видів мислення, вибірковості, цілеспрямованості сприйняття, становлення стійкої уваги, де особливу роль відіграє підвищення концентрації уваги.

Врахування педагогічних та психологічних умов суттєво підвищують процес формування іншомовної комунікативної компетентності учнів 11 класів закладів загальної середньої освіти.

Одним із найважливіших факторів формування англomовної комунікативної компетентності є вік учнів [16, с. 180]. У нашій роботі об'єктом досліджень є учні 11 класів, віком від 16 до 17 років. Тож специфіка досягнення результатів, а саме – формування іншомовної компетентності з використанням методу «фішбоун», повинна бути сприятливою для учнів даного віку. Метод «фішбоун» допоможе оволодіти навичками встановлення

причинно-наслідкових взаємозв'язків між факторами та наслідками у певній комунікативній ситуації та знайти обґрунтоване вирішення проблеми.

1.3 Переваги використання методу «фішбоун» у процесі формування в учнів 11 класів англомовної комунікативної компетентності

У контексті модернізації освіти в Україні принципово змінюється позиція вчителя. Він перестає бути разом із учнем носієм «об'єктивного знання», яке намагається передати учневі. Його головним завданням стає мотивувати школярів на прояв ініціативності та самостійності. Педагог повинен організувати самостійну діяльність учнів, у якій кожен мав би можливість реалізувати свої здібності та інтереси. Для цього необхідно створити такі умови, при яких учень був би втягнутим у епіцентр подій і відчував би справжній азарт у прагненні пізнати суть предмету, який вивчається. Саме про це йде мова у стандартах шкільної освіти.

Учні старших класів повинні вміти розпізнавати джерела інформації, їх знати; вміти знаходити відповіді на питання, що їх цікавлять; вміти відбирати інформацію з конкретної теми, відповідно до тем і завдань; грамотно класифікувати відібраний матеріал; вміти подавати та оформлювати інформацію. Для створення пізнавальної активності учнів 11 класів на роках англійської мови вчителі-предметники використовують у роботі низку інтерактивних методів навчання. Одним із таких методів є графічна техніка подання інформації, метод «Фішбоун» [22, с. 245].

«Фішбоун» (fishbone – риб'яча кістка, риб'ячий скелет) – це метод цілепокладання, заснований на усвідомленні проблем, способів їх вирішення та постановки освітніх завдань. «Фішбоун» є спрощеною назвою методу японського вченого Каору Ісікави. В основі даного методу лежить схематична діаграма у формі риб'ячого скелета, яка дозволяє наочно продемонструвати в процесі аналізу об'єкта або явища певні причини виникнення проблем і

відповідні висновки або результати обговорення. Розвиваючи критичне мислення учнів, метод «фішбоун» вчить ставити цілі, бачити причинно-наслідкові зв'язки між явищами, ранжувати проблеми, формулювати висновки. Незважаючи на те, що даний метод розроблений для вирішення проблем у сфері управління, економіки, покращення якості виробничих процесів, його успішно адаптували до особливостей шкільного освітнього процесу та застосувати при формуванні англомовної комунікативної компетентності учнів 11 класів закладів загальної загальної середньої освіти [26].

«Риб'ячий скелет» складається з 4 блоків інформації:

Голова – символ проблеми, питання чи теми, які підлягають аналізу, чи місце фіксації мети.

Верхні кісточки – місце, де записуються основні поняття теми, причини, що призвели до проблеми.

Нижні кісточки – місце, куди у процесі обговорення вписуються факти, що підтверджують наявність сформульованих причин, чи суть понять, вказаних на схемі.

Оскільки метод «Фішбоун» передбачає ранжування, значніші проблеми, поняття розміщуються ближче до голови схематичної риби.

Хвіст – відповідь на поставлене питання, висновки, узагальнення.

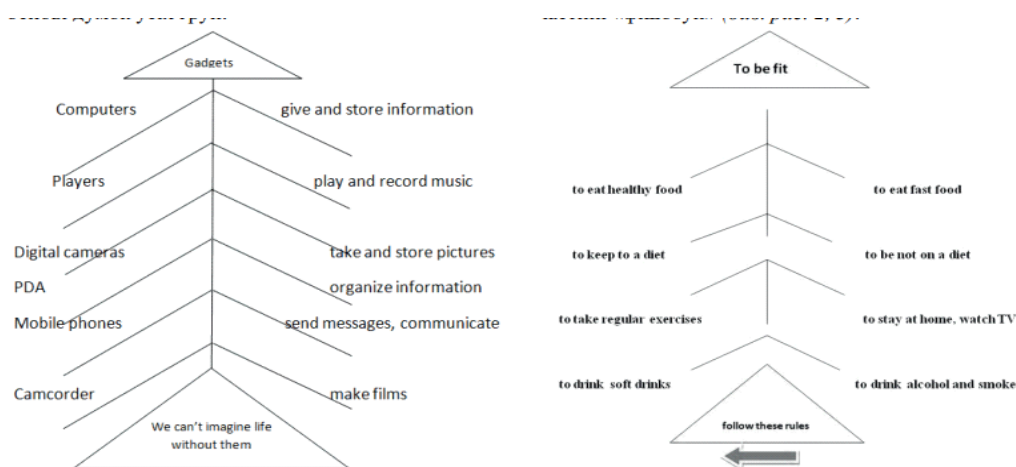

Рис. 1.1. Метод «Фішбоун» (схема «Риб'яча кістка») [22, с. 243]

Фішбоун можна використовувати для організації етапу цілепокладання і рефлексії на уроці або для формування уявлення учнів про структуру майбутньої діяльності. Цю схему можна подати на інтерактивній дошці, намалювати на фліпчартному аркуші маркерами або на дошці крейдою. Робота відповідно до цього методу починається з демонстрації схеми-заготівлі, яка доповнюється відповідними записами в міру аналізу представленого на уроці матеріалу.

За словами М. Сокол, О. Царик, Н. Гупка-Макогін, метод «фішбоун» в першу чергу спрямований на з'ясування чи розв'язання проблеми шляхом формулювання дискусійних запитань, на основі аналізу та опрацювання інформації. При цьому відбувається розвиток учнівського мовлення (коли учень не думає над граматичними правилами, а просто розкриває суть питання), школярі оволодівають уміннями і навиками орієнтуватися у мовній ситуації, вчать бути активними учасниками навчального процесу. Зазначений метод відноситься до інноваційних педагогічних технологій критичного мислення, що відповідає новим вимогам, висунутим сучасними умовами [19, с. 105]. Нині парадигма загальноосвітньої школи щодо переходу до нового типу гуманістично-інноваційної освіти передбачає навчальну ситуацію, коли увага переноситься на процес набуття учнями знань, умінь, навичок, життєвого досвіду, що трансформуються в компетенції.

За своєю сутністю використання методу «фішбоун» носить характер інноваційності, адже: вимагає від учнів застосування нових знання, спираючись на засвоєний раніше матеріал; виробляє вміння діяти і приймати рішення самостійно чи будучи учасником команди, спільно приходити до кінцевого результату, шукати, компонувати і застосовувати нову інформацію, застосовуючи для виконання конкретних завдань різноманітні технології; розвиває прагнення саморозвитку, формує критичне мислення і до творчості; формує бажання і здатність самостійно навчатися [19, с. 105].

Застосування «фішбоун» на уроках англійської мови в 11 класі має великий дидактичний потенціал. Ця графічна техніка подання інформації

дозволяє образно продемонструвати хід аналізу будь-якого явища через виділення проблеми, з'ясування її причин і фактів, що підтверджують, і формулювання висновку з питання. У процесі складання «риб'ячого скелета» старшокласники:

- вчаться працювати у групі чи парах;
- візуалізують причинно-наслідкові зв'язки;
- розвивають здатність критично мислити;
- навчаються оцінювати явища дійсності.

Складання записів проводиться коротко, точно, лаконічно: краще використовувати лише 1–2 слова для позначення того чи іншого пункту, які чітко відображатимуть суть явища.

«Фішбоун» – універсальний метод, яким можна користуватися на уроках будь-якого типу. Але найефективніше «риб'яча кістка» застосовується на роках узагальнення та систематизації отриманих знань, щоб допомогти учням організувати отриману інформацію у струнку систему з чіткими взаємозв'язками між елементами.

Спосіб складання «риб'ячого скелета» може бути:

- індивідуальним (старшокласникам дається питання і 10–15 хвилин на обмірковування та складання «риб'ячого скелета», потім обговорюються результати роботи кожного учня);
- груповим (усім учасникам групи пропонується, наприклад англomовний текст, після його прочитання та під час обговорення заповнюється схема).

Отже, ми можемо визначити такі переваги використання методу «Фішбоун» на уроці англійської мови в старшій школі: 1) сприяє підвищенню позитивної мотиваційної установки на оволодіння англійською мовою; 2) слугує дієвим засобом продуктивного засвоєння матеріалу, що вивчається; 3) активізує пізнавальну активність старшокласників. Робота зі схемою вчить учнів працювати як індивідуально, так і в групах, а також з повагою та увагою ставитися до думки інших. Крім того, «Фішбоун» стимулює творче мислення

та розвиває критичне. Використовуючи цей метод, вчитель може легко виявити прогалини у знаннях учнів за кінцевими результатами.

Висновки до розділу I

Компетентність – це стійка готовність і здатність людини до якої-небудь діяльності «зі знанням справи». У нашій ситуації такою діяльністю є іншомовна комунікація учнів старшої школи у процесі вивчення ними іноземної мови. Англomовна комунікативна компетентність – це якість особистості, що включає сукупність компетенцій, пов'язаних з оволодінням англійською мовою в інтеграції із знаннями, уміннями, навичками та здатність вирішувати проблеми, що виникають у соціокультурному та професійному середовищах. Іншомовна комунікативна компетентність як інтегративне утворення особистості з складною структурою і обумовлене взаємодією і взаємопроникненням лінгвістичної, соціокультурної та комунікативної компетентності, рівень сформованості яких дозволяє старшокласнику, який вивчає англійську мову, ефективно здійснювати іншомовну, міжмовну, міжкультурну і міжособистісну комунікацію.

Для ефективної організації роботи з формування комунікативної комунікативної компетентності старшокласників необхідно враховувати такі психолого-педагогічні особливості навчально-пізнавальної діяльності школярів: самостійність, що виражається в незалежності від стороннього спостереження і впливу, що виявляється в бажанні розширювати свої знання, відпрацьовувати вміння, вирішувати навчальні завдання; розвиток навчально-пізнавальної активності в процесі самостійних занять і навчальної діяльності; допитливість, що виражається в бажанні пізнавати все нове, долаючи труднощі; прагнення до побудови індивідуальної освітньої траєкторії; прагнення до спілкування з ровесниками, зацікавленість в оцінці діяльності один одного; формування теоретичного і критичного видів мислення,

вибірковості, цілеспрямованості сприйняття, становлення стійкої уваги, де особливу роль відіграє підвищення концентрації уваги.

«Фішбоун» – це метод цілепокладання, заснований на усвідомленні проблем, способів їх вирішення та постановки освітніх завдань. Планомірне використання завдань такого роду вчить студентів критично мислити, тобто правильність висунутої на початку дослідницького шляху гіпотези було доведено. Крім того, результати роботи свідчать про позитивний вплив розвиненого критичного мислення в цілому на процес оволодіння англійською мовою. Основними перевагами методу «фішбоун» на уроках англійської мови є підвищення пізнавальної активності та внутрішньої мотивації учнів; вдосконалення професійної компетентності вчителя англійської мови; підвищення англомовної комунікативної компетентності школярів. Окрім зазначеного, використання методу «фішбоун» забезпечує рівність суб'єктів навчання: учні виступають повноправними учасниками процесу, їх досвід не менш важливий, ніж досвід педагога, який не лише дає готові знання, а й спонукає учнів до самостійного пошуку. Дане дослідження має практичну значимість, яка полягає у можливості застосування розробок на практичних заняттях з іноземної мови, а також при складанні та модернізації робочих програм дисциплін, що реалізуються в рамках вищої освіти.

РОЗДІЛ 2. МЕТОДИКА ФОРМУВАННЯ АНГЛОМОВНОЇ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ УЧНІВ 11 КЛАСІВ З ВИКОРИСТАННЯМ МЕТОДУ «ФІШБОУН»

2.1 Організація процесу формування в учнів 11 класів англomовної комунікативної компетентності

На уроках англійської мови в 11 класах будемо використовувати метод «фішбоун», який має високу ефективність у формуванні в учнів англomовної комунікативної компетентності. У ході розробки методичних рекомендацій з досліджуваної проблеми будемо брати за основу, що процес формування та розвитку в учнів 11 класів англomовної комунікативної компетентності відбуватиметься ефективніше за таких умов: забезпечення єдності основних складових комунікативної компетентності: мовної, мовленнєвої, дискурсивної, соціокультурної, соціолінгвістичної, навчально-пізнавальної та стратегічної; врахування особливостей організації дидактичних умов навчально-пізнавальної діяльності старшокласників, що моделюють реальний процес спілкування носіїв мови, що вивчається; зміни структури подачі та відпрацювання нового матеріалу; використання інтерактивних методів навчання, у тому числі «фішбоун».

Основна мета вчителя у ході організації процесу формування в учнів 11 класів англomовної комунікативної компетентності є досягнення «зворотного зв'язку», створення на уроці комунікативних умов, наближених до реального життя, розвиток критичного мислення.

Включення методу «фішбоун» в процес формування в учнів 11 класів англomовної комунікативної компетентності забезпечує навчання у взаємодії. Змінюється роль вчителя англійської мови: з головного транслятора інформації на співучасника процесу пошуку знань, а його активність поступається місцем активності учнів. Метод «фішбоун» володіє широким спектром можливостей як в цілому в оволодінні англійською мовою, так і

зокрема в процесі оволодіння комунікативною компетентністю, а також є ефективним способом розвитку і активізації здібностей учнів до самостійного і творчого мислення.

Організація процесу формування в учнів 11 класів англomовної комунікативної компетентності з включенням у роботу методу «фішбоун» ґрунтується на можливості впровадження різноманітних форм роботи на уроці та позаурочний час: фронтальних, групових, парних, індивідуальних та активізації комунікативної діяльності старшокласників, а також на теоретичних здобутках формування та розвитку в учнів умінь та навичок мовлення іноземною мовою, загальних психологічних концепціях розвитку знань та передових практичних розробках [30, с. 21].

Дослідивши психофізіологічні особливості школярів на старшому етапі навчання, сутність комунікативної компетентності та визначивши зміст та особливості використання методу «фішбоун» важливо чітко сформулювати алгоритм використання означеного методу у формуванні англomовної комунікативної компетентності на уроках англійської мови у 11 класі.

Проаналізувавши різні варіанти алгоритмів використання методу «фішбоун», ми розробили найбільш оптимальний алгоритм роботи з цим методичним прийомом для формування англomовної комунікативної компетентності в учнів 11 класу. Він включає такі етапи:

1. Вступ. Постановка і пояснення основних питань, розподілення кейсів.
2. Аналіз ситуації. Перегляд та ознайомлення з матеріалами кейсу та індивідуальна робота з ним.
3. Вирішення проблеми кейсу. Визначення головної проблеми та пошук її вирішення. Підготовка презентації.
4. Загальна дискусія. Презентація результатів вирішення проблеми кейсу і обговорення їх з класом.
5. Підсумки. Виступ вчителя з висновками роботи над кейсом.

Також ми розподілили функції вчителя й учнів під час використання методу «фішбоун» на уроці англійської мови.

Функції вчителя: -

1. До уроку:

- пошук готового або створення нового кейсу, який підходить до теми уроку;

- пошук і формування основних та допоміжних матеріалів для підготовки учнів до уроку;

- розробка конспекту уроку.

2. Під час уроку:

- організація попереднього обговорення кейсу;

- поділ класу на групи;

- керує обговоренням кейсу в групах, надає додаткову інформацію.

3. Після уроку:

- оцінює роботу учнів.

Функції учня:

1. До уроку:

- отримує кейс і додаткові матеріали;

- індивідуальна підготовка до уроку.

2. Під час уроку:

- постановка питань, для кращого розуміння кейсу;

- розробка вирішень проблеми кейсу, врахування думки інших учасників групи;

- колективне прийняття рішення вирішення проблеми.

3. Після уроку:

- підготовка презентації, відповіді і т.д.

Проаналізувавши різні алгоритми використання методу «фішбоун» ми дійшли висновку, що не потрібно покладатись виключно на стандарти формування і використання методу «фішбоун», а й враховувати алгоритм використання методу «фішбоун» на практиці, для створення потрібного ефекту і результатів роботи.

У методиці «фішбоун» нами використовується схема, яка є графічним зображенням, що забезпечує можливість у процесі аналізу наочно продемонструвати певні причини конкретних подій, явищ, проблем і логічні висновки або результати обговорення в класі. За допомогою графічної схеми можна знайти рішення з будь-якої аналізованої складної ситуації, при цьому в старшокласників щоразу виникають нові ідеї. Схема фішбоун може бути складена заздалегідь, із застосуванням технічних засобів її доцільно виконати в кольорі. При їх відсутності використовується звичайний ватман або традиційний інструмент вчителя – кольорова крейда.

Залежно підготовленості учнів, бажання й фантазії вчителя схема може набувати горизонтального або вертикального вигляду. У більшості випадків до складу схеми входять чотири основні блоки, які представлені у вигляді голови, хвоста, верхніх і нижніх кісточок [30, с. 22].

Сполучною ланкою виступає основна кістка або хребет риби. Голова риби – це проблема, питання або тема, які піддаються аналізу. Верхні кістки (розташовані під кутом 45 градусів зверху при горизонтальній формі схеми або праворуч при вертикальній) – це елементи, на яких розміщують ключові поняття теми, причини, які її породили. Нижні кістки риби (зображуються навпаки) – факти, що свідчать про наявність викладених причин, їхні наслідки, або суть понять, зображених на схемі. Хвіст риби – відповідь на підняте питання, висновки, узагальнення, що презентує загальні положення функціонування певної системи. Метод «фішбоун» вимагає ранжування понять, тому найбільш важливі з них для вирішення головної проблеми у схемі розташовують ближче до голови риби. Усі записи повинні бути короткими, чіткими, лаконічними й відображати основну суть понять.

Метод «фішбоун» можна використовувати на уроках іноземної мови як окремо для здійснення аналізу тої чи іншої ситуації, так і перетворити його на головну стратегічну ціль цілого уроку з формування в учнів 11 класів англійської комунікативної компетентності. При цьому максимального ефекту

можна досягти на уроках узагальнення та систематизації знань старшокласників, коли тема вже вивчена.

Метод «фішбоун» буде доречним як під час індивідуальної роботи, так і в процесі роботи в групах. В останньому випадку учасники групи зможуть обговорити проблемне питання та поглянути на нього з різних кутів зору. Після обговорення в групах старшокласники подають результати роботи, представляють результати перед класом, пояснюючи сформульовані висновки та відповідаючи на питання однокласників. Після цього вчителю доцільно запропонувати присутнім на уроці подумати про те, що вони дізналися нового, яких висновків дійшли та наскільки успішною була дискусія. З допомогою методу «фішбоун» можна обговорювати будь-які проблемні питання та розвивати критичне мислення старшокласників [22, с. 244].

Перед тим, як приступити до роботи з використанням цього методу, вчитель має детально ознайомити старшокласників з даним методом. Учні повинні знати, що «фішбоун» – це виділення смислових одиниць тексту та графічне їх оформлення у певному порядку/логіці у вигляді риб'ячого скелета. Ця графічна репрезентація універсальна і може використовуватися як на стадії вивчення нового матеріалу або рефлексії, оскільки являть собою стратегію уроку в цілому.

Стосовно етапу уроку, на якому метод «фішбоун» може застосовуватися, то слід сказати, що він може займати різне місце в уроці англійської мови: бути одним з його етапів (як закріплення чи індивідуальна робота учнів) чи стати стратегією протягом усього уроку.

Допускаються також різні форми роботи (групова або індивідуальна). Індивідуальна робота передбачає, що усім учням пропонується для аналізу однаковий текст чи тема і перед кожним ставиться мета заповнити схему «Рибий скелет» протягом 10 хвилин. Потім відбувається обговорення результатів, обмін думками та заповнення загальної схеми на дошці чи інтерактивній дошці). Робота у групах побудована таким чином: кожна з груп отримує свій текст. Читання тексту відбувається індивідуально, яке

обговорення – у групах. Загальна схема «фішбоун» заповнюється з урахуванням думок груп.

Учні, які опановують комунікативну компетентність за допомогою методу «фішбоун», набувають таких метапредметних компетенцій як:

- критичне мислення;
- взаємодія у групах;
- планування та здійснення дослідницької діяльності;
- тлумачення засвоєної інформації та формулювання своєї позиції, адекватне розуміння співрозмовника;
- усвідомлене читання текстів вголос і подумки із отриманням необхідної інформації [22, с. 244].

Перед застосуванням методу на уроці вчителів доцільно перед уроком розробити групу завдань (кейс). Підкреслимо, що «проблемні» завдання мають формулюватися з урахуванням вже пройденого матеріалу та вивчених лексичних одиниць. Наведемо приклад формулювання з теми «Travel».

Work in small groups (of two-four students). The topic of your discussion is traveling to Great Britain.

There are two options for you to discuss: to stay with a host family (at their house/apartment) and have a guided tour vs living in a hotel and choosing your own vacation course. What do you think of the ideas? Which type would you prefer? Write three arguments for and three arguments against each of the options. One group should write arguments for a guided, staying-with-a-host family tour and arguments against your own vacation course. The other group should write arguments for your own vacation course and arguments against a guided, staying-with-a-host family tour. Present the results of your thinking in a graphic form. Discuss it and come to the consensus: which type of travelling will four of you choose at the end? You have about 10 minutes to complete the task.

Суть завдання полягає у встановленні причинно-наслідкових зв'язків між об'єктом аналізу та чинниками, що впливають на нього. Орієнтовна схема з вивчення теми «Are you a friend of planet Earth?» представлена на рис. 2.1.

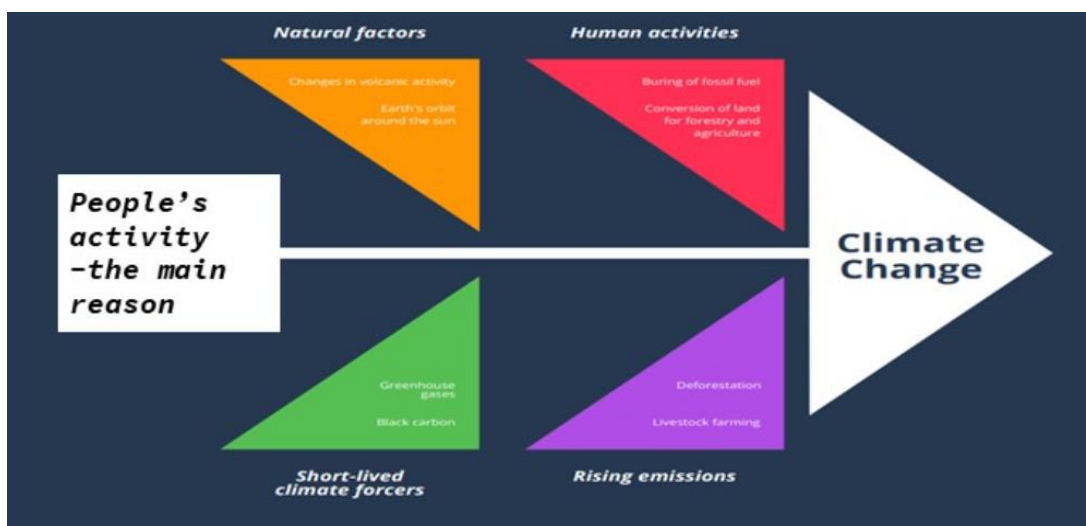

Рис. 2.1. Побудова схеми за методом «фішбоун» з вивчення теми «Are you a friend of planet Earth?» [31, с. 244]

Таким чином, педагогічні можливості методу «фішбоун» як засобу оволодіння англомовною комунікативною компетентністю за низкою показників набагато перевершують можливості традиційних засобів реалізації навчального процесу, сприяють удосконаленню процесу англомовного навчання, активізують та роблять творчою самостійну та спільну роботу учнів та вчителя. Завдяки методу «фішбоун» учні 11 класу з великим задоволенням комунікують, а їх результати покращуються.

Метод «фішбоун» як засіб формування англомовної комунікативної компетентності, здатний реалізувати свій дидактичний потенціал за певних умов, а саме: 1) наявність психологічної готовності у викладачів та учнів до використання комунікативного підходу та інтерактивних методів навчання; 2) достатній рівень інформаційної культури; 3) новітнє комп'ютерне забезпечення та постійний доступ до нього; 4) знання вчителем принципів впровадження інноваційних освітніх продуктів у процес навчання іноземних мов [19, с. 104].

Таку сукупність педагогічних умов, що забезпечують ефективність формування англомовної комунікативної компетентності учнів 11 класів засобом «фішбоун», слід враховувати на практиці. Розглянуті умови будуть

сприяти підвищенню якості, систематичності, теоретично і методологічно опрацьованості педагогічної діяльності з розвитку у старшокласників комунікативної компетентності і навиків засвоювати знання на уроці англійської мови за допомогою «фішбоун». Отже, перейдемо до розробки вправ для формування англомовної комунікативної компетентності учнів 11 класів з використанням методу «фішбоун» з врахуванням зазначених педагогічних умов.

2.2 Аналіз вправ для формування англомовної комунікативної компетентності учнів 11 класів з використанням методу «фішбоун»

З метою формування англомовної комунікативної компетентності учнів 11 класів доречно використовувати вправи з використанням методу «фішбоун». На рисунку 2.2. наведено найпростішу схему, яка може бути основою для виконання розроблених вправ з оволодіння комунікативною компетентністю на уроках англійської мови в 11 класах з використанням методу «фішбоун».

Нижченаведений приклад може бути використаний на уроці як на стадії осмислення, так і на етапі рефлексії:

Students of group A. Represent 3 to 5 ideas from the text you strongly agree with. Support them with arguments and your own examples. Present your ideas in a graphic form and share them with your classmates. Students of group B. Choose 2 or 3 ideas from the text you can disagree with. Give reasons. Present your ideas in a graphic form and share them with your classmates.

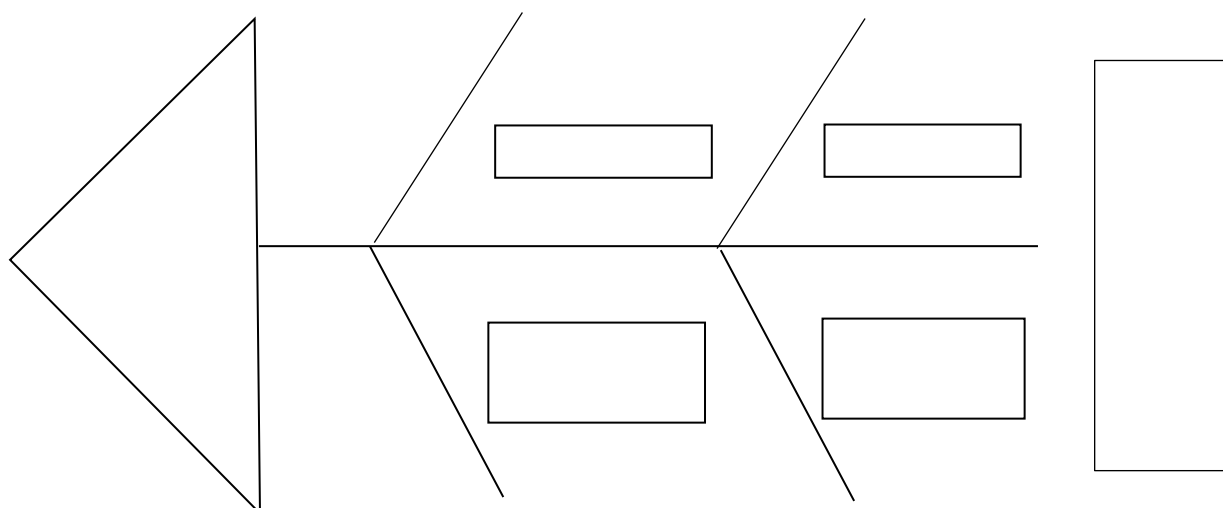

Рис. 2.2. Схема для виконання вправ з оволодіння комунікативною компетентністю на уроках англійської мови в 11 класах з використанням методу «фішбоун».

Орієнтовна схема з вивчення теми «Are you a friend of planet Earth?» представлена на рис. 2.3.

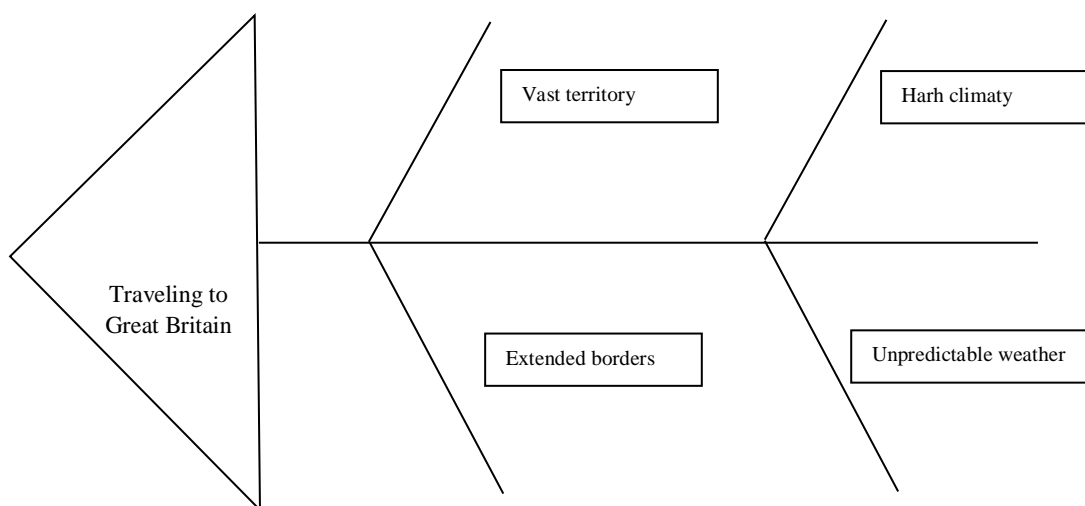

Рис. 2.3. Побудова найпростішої схеми за методом «фішбоун» з вивчення теми «Travels»

Результати вхідного виконання вправи мають продемонструвати, що учні упевнено формулюють кілька ідей для двох різних точок зору. Зазвичай слабші учні кожної групи можуть представили два-три аргументи за та проти,

сильніші старшокласники здатні розширити аргументи до п'яти-шести; кожна група старшокласників повинна логічно і грамотно зобразити аргументи в графічному вигляді. Якщо учні зазнають труднощів, їм не вистачає відведеного на завдання часу, фінальне спільне рішення приймається спонтанно, вчителеві доцільно запропонувати легший для розуміння текст, ще раз пояснити методику роботи з «фішбоун», виконати спільно завдання або збільшити час на його виконання.

Наприклад, вивчаючи тему «Are you a friend of planet Earth?» («Ти друг планети Земля?»), вчитель формулює завдання: проблемне питання – Why the planet Earth is in danger? (Чому планета Земля в небезпеці?).

Необхідний час: 10-15 хвилин

У хвості схеми-риби учні разом з вчителем формулюють висновки. Conclusion: We can plant trees and create parks for endangered species. We can recycle litter. We can support green parties. Together we can save the planet and all of us with it.

Висновок: Ми можемо садити дерева та створювати парки для зникаючих видів. Ми можемо переробляти сміття. Ми можемо підтримувати партії зелених. Разом ми можемо врятувати планету та всіх нас разом із нею.

При виконанні цього завдання має вийти причинно-наслідкової діаграми.

Текст, з яким працюють учні, наведено в додатку А.

За виконання завдання учні обмірковували відповіді на:

Прості питання:

Who...? (Хто?)

What...? (Що?)

When...? (Коли?)

Why...? (Чому, навіщо?)

Where...? (Куди?)

Explain why...? (Поясніть, чому...)

Розширені питання:

What was the name? (Як звали...?)

Are you agree that...? (Ви згодні, що...?)

Why do you think that? (Чому Ви так думаєте?)

What is the most important idea of the story? (Яка основна ідея тексту?)

What is the difference between ... ? (Які відмінності між...?)

Was his/her choice right or wrong to your mind? (Чи був, на Вашу думку, його/її вибір правильним/неправильним?)

Метою мовленнєвих онлайн-курсів, які організовані у віртуальному навчальному середовищі, є відтворення елементів аудиторного навчання – ознайомлення з теоретичним матеріалом, практичні завдання, оцінювання результатів, інтерактивну взаємодію між учасниками навчального процесу.

На сьогодні підручники англійської мови для учнів 11 класів (Карп'юк О. Д. Англійська мова : підручник для 11 класу; Кучма М.О., Задорожна І.П Англійська мова : підручник для 11 класу) не пропонують вправи з використанням методу «фішбоун», тому ми пропонуємо авторську розробку. Розроблені нами вправи для формування англійської комунікативної компетентності учнів 11 класів з використанням методу «фішбоун» описані з врахуванням таких ключових показників: мета, тип, місце реалізації, режим виконання, інструкція до виконання, форма зворотного зв'язку. Запобігаючи банальності, надмірності а, отже, і повторення вже вивченого граматичного матеріалу і тем, нецікавої інформації, ми спеціально орієнтувалися на використання старшокласниками отриманих напередодні знань, введення їх у практичні ситуації комунікації, переговори, переконання, роздуми над розглянутою на уроці темою. Наведені завдання були свідомо складені таким чином, щоб учні старшої школи максимально повно використовували опорні знання, комунікативні можливості, узагальнювали та аналізували свої пізнавальні та емоційні переживання, синтезували та переосмислювали тематичний матеріал, який розглядається в ході уроків. У вправах основна увага акцентується на граматичному матеріалі, а також на змісті текстів і на подачі необхідної предметної термінології з

комп'ютерних технологій. При цьому мова інтегрована в програму іншомовного навчання, а необхідність проникнення в мовне середовище для здатності розгляду тематичного матеріалу суттєво підвищує мотивацію старшокласників до використання мови в контексті досліджуваної теми «Computer in human life».

2.3. Комплекс вправ для формування англомовної комунікативної компетентності учнів 11 класів з використанням методу «фішбоун» за темою «Computer in human life»

Беручи до уваги основні психолого-дидактичні та методичні принципи навчання англійської мови на основі компетентнісного підходу, а також техніко-дидактичні можливості методу «фішбоун», було розроблено комплекс вправ, спрямовану на формування англомовної комунікативної компетентності учнів 11 класів і проектних навиків (комунікативних, творчих, інтелектуальних). Вправи поділені за такими основними критеріями: ступінь комунікативності, вмотивованість, рівень керування, спрямованість на прийом або видачу інформації, місце виконання забезпечення опорними матеріалами, спосіб організації

У програмі для загальноосвітніх навчальних закладів для учнів 10-11 класів (рівень стандарту) пропонується для вивчення серед іншого така тематика ситуативного спілкування, як «Наука і технічний прогрес (сучасні засоби комунікації і комп'ютерні технології)». Саме на її основі нами було організована робота.

Розробка вправ для формування англомовної комунікативної компетентності учнів 11 класів з використанням методу «фішбоун» за темою «Computer in human life» сприятиме розвитку в старшокласників умінь працювати з інформацією, встановлювати причинно-наслідкові зв'язки, узагальнювати і робити висновки.

Пристаючи до практичної частини дослідження ми, перш за все, сформулювали гіпотезу, яка полягає у твердженні про те, що:

– ефективність навчання англійської мови з формування в учнів 11 класу англійської комунікативної компетентності може бути значно підвищена за рахунок планомірного застосування на заняттях технологій розвитку критичного мислення, зокрема методу «фішбоун».

Наведемо вправи розробленого комплексу із використанням методу «фішбоун» за темою «Computer in human life» .

Вправа 1

Мета: розвиток комунікативної англійської навички говоріння, формування умінь роботи в парах; розвиток умінь логічного мислення, аналізу та узагальнення.

Тип: комунікативна, рецептивно-репродуктивна, робота з граматичним матеріалом; місце виконання – класна вправа; режим виконання – груповий.

Інструкція: Work in pairs. Think of a list of school rules that students should obey. Divide them into two groups – strict and mild.

Make a scheme called “Fishbone”. Write the word School at the beginning, then write down the rules in two parts, at the end make a conclusion whether you would like to study under such rules.

Feedback: student → student, teacher → student

Приблизний зразок відповіді представлено на рис. 2.3.

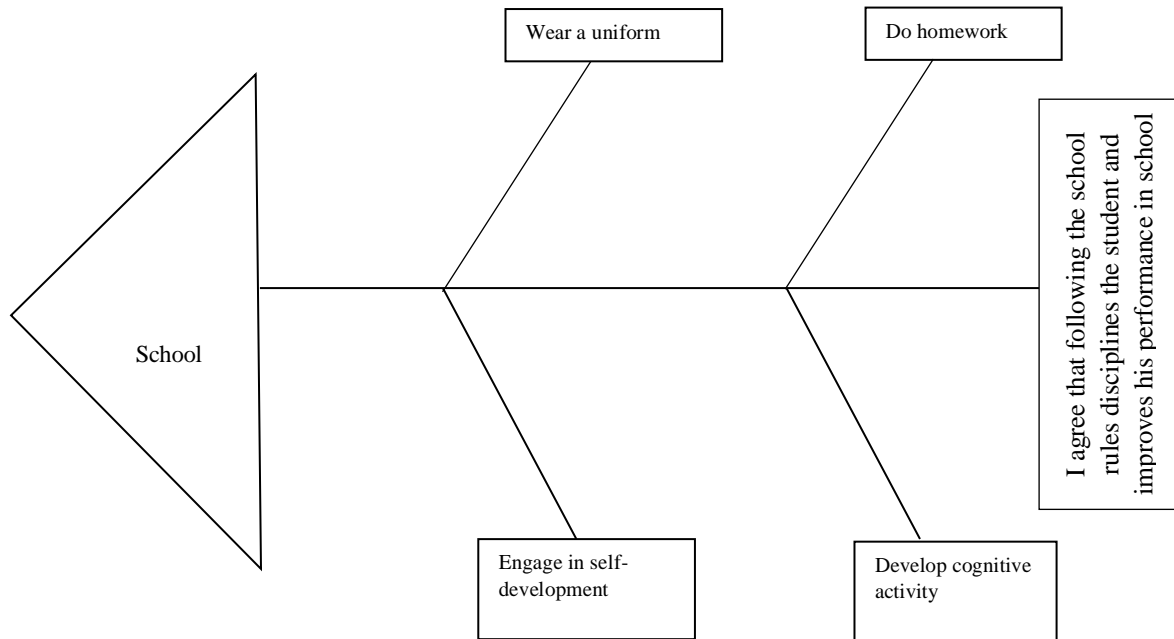

Рис. 2.3. Приклад виконання вправи 1 за методом «фішбоун»

Вправа 2

Мета: розвиток вмінь формування навиків діалогічного мовлення; вдосконалення граматичних навиків побудови діалогічного мовлення; вміння орієнтуватися в тексті ІТ тематики.

Тип: комунікативна, рецептивно-продуктивна; місце виконання – класна вправа; режим виконання – групова.

Інструкція: Read the text (Appendix Б). Make a "Fishbone" diagram. At the beginning, write the phrase computer literacy, then write the questions (a sample is given below) in the upper part of the scheme, and in the lower part give answers to them, at the end, conclude whether a modern person needs to know the basics of computer literacy.

1. What means of modern electronic communication do you know?
2. Why does modern man want to develop all types of telecommunications?
3. Can we use a mobile phone to connect to the Internet?
4. What powerful discovery was made at the end of the 19th century?
5. What technology accelerated the development of long-distance communication?
6. Was there a wireless telegraph for regular communication at the beginning of the 20th century?
7. What other telecommunication services are widely used today?

Feedback: student → student, teacher → student

Приблизний зразок відповіді представлено на рис. 2.4.

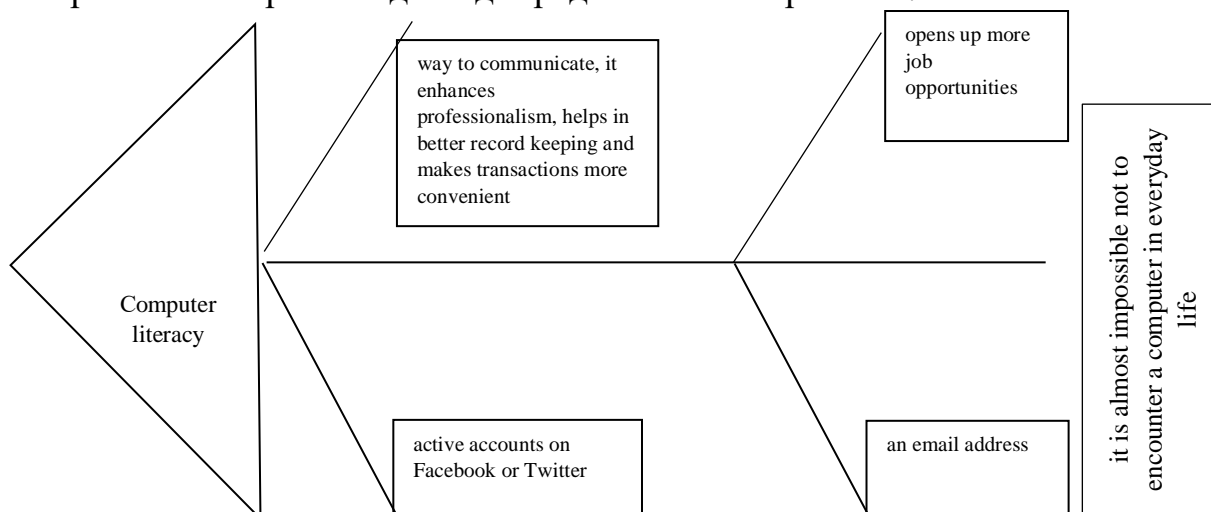

Рис. 2.4. Приклад виконання вправи 2 за методом «фішбоун»

Вправа 3

Мета: формування критичного мислення; вдосконалення граматичних навичок говоріння; вміння орієнтуватися в тексті ІТ тематики.

Тип: комунікативна, рецептивно-продуктивна; місце виконання – класна вправа; режим виконання – групова.

Інструкція:

A. Represent 3 to 5 ideas from the text you strongly agree with (Appendix B). Support them with arguments and your own examples. Present your ideas in a graphic form and share them with your classmates. B. Choose 2 or 3 ideas from the text you can disagree with. Give reasons. Present your ideas in a graphic form and share them with your classmates.

Feedback: student → student, teacher → student (commentary)

Приблизний зразок відповіді представлено на рис. 2.5.

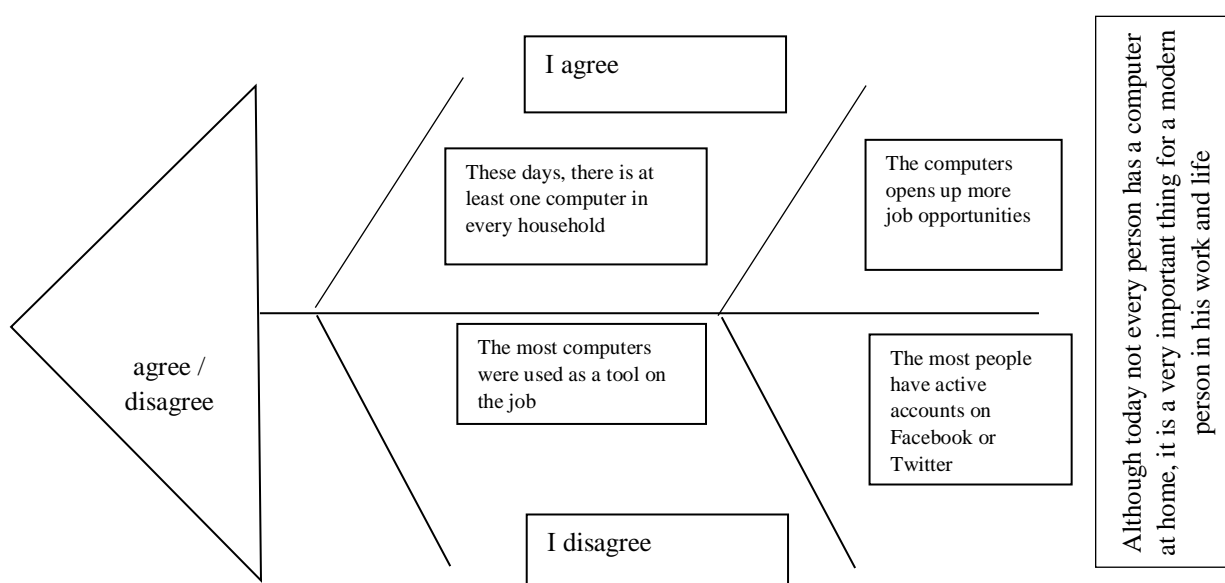

Рис. 2.5. Приклад виконання вправи 3 за методом «фішбоун»

Вправа 4

Мета: вдосконалення граматичних навичок письма, навчити писати звіт про проектну роботу, який повинен охоплювати як роботу міні-групи, так і кінцевий продукт (дослідження проблеми).

Тип: комунікативна, рецептивно-продуктивна; місце виконання – домашня вправа; режим виконання – груповий.

Інструкція: The first group works on creating a fish skeleton, where the "head" symbolizes the problem under consideration ("Computer and mobile phone in the life of modern man"), the "bones" - the reasons (why Computer and mobile phone is an integral part of the life of modern man person) and facts (areas where Computer and mobile phone are used) that reveal the essence of this problem, and the "tail" is the conclusion reached as a result of joint work on the topic.

Task for the second group. Working in your team, prepare and write a report on your project following the steps below.

Working in your team, prepare and write a report on your project («Computer and mobile phone in the life of modern man») following the steps below.

Step 1. Study the Hints and Strategies:

Hints and Strategies

Report writing is an essential skill for high school students. Report Writing is a well-organized writing process result that needs enough skill, research, and details.

This report writing process is usually time-consuming quick and often requires a detailed research for which the report writer may have to visit places, meet people and find a solid conclusion at the end of the day to write a good report.

There is little room for creativity in the report writing structure as the main focus is to enlighten the readers about a matter or issue and make the whole thing self-explanatory for easy understanding.

Report writing is required in various sectors. Project reports analyse data, present results and conclusions, and make recommendations in a logical, precise and accessible manner.

You should understand the purpose of each section and be able to use appropriate language means.

Step 2. Get ideas by brainstorming and discussion: think about the issues which should be highlighted, outline sections and headings, distribute roles.

Step 3. Write a version and present it in the chat.

Step 4. Read your teammates' parts of the report.

Step 5. Work out and edit your report.

Step 6. Send your revised version to the teacher.

Feedback: student → student, teacher → student (commentary)

Вправа 5

Мета: формувати комунікативні навички, навчити створювати мультимедійну презентацію;

Тип: комунікативна, рецептивно-продуктивна; місце виконання – домашня вправа; режим виконання – індивідуальний.

Інструкція: Turn on Microsoft Power Point. Teach him patterns. Choose what you need. Arrange the main points of your presentation. A must-have is the "bone-and-blood skeleton" "How do students use computers in the UK?" Insert screenshots of your presentation in chat. Review your presentation.

Feedback: computer → student.

Вправа 6

Мета: навчити учнів самооцінці та взаємооцінці діяльності в умовах впровадження програми з формування англомовної комунікативної компетентності методом «фішбоун».

Тип: рецептивно-продуктивна комунікативна; місце виконання – домашні вправи; режим роботи індивідуальний.

Take part in a survey that aims to evaluate the fishbone method in English lessons. Create a questionnaire (5 - 10 questions), add questions about the importance

of this method in gaining knowledge. Answer questions about its relevance to your teaching, reflective thinking, teacher support, interactivity, peer support, interpretation of student messages. To create a questionnaire, use Google Forms (<https://www.google.com/intl/ru/forms/about/>).

Students fill out an electronic questionnaire.

Draw conclusions. Prepare a report.

Feedback: teacher → student

Approximate questions for the questionnaire:

Did you like working in the lesson using the fishbone method?

Have you heard of the fishbone method before?

In your opinion, this method develops students' creativity?

Did the fishbone method help you improve your communication skills?

Would you like to work using this method in further English classes?

Запропонований комплекс вправ розрахований для навчання учнів 11 класів закладів загальної середньої освіти із впровадження програми з формування англomовної комунікативної компетентності з використанням методу «фішбоун», який побудований з урахуванням вимог Програми іноземної мови, передового досвіду використання комунікативного методу навчання, змісту етапів і фаз, які складають структуру інформаційно-дослідницького й навчального проекту, розподілу часу на класну і самостійну позаурочну роботу старшокласників, взаємозв'язку вчителя та учнів. Попереднє обговорення завдань уроку з розвитку комунікативних компетентностей старшокласників і кінцеві презентації їх робіт проходять на уроках англійської мови; процеси планування, організації учбових матеріалів і створення кінцевого продукту та підсумковий етап реалізуються у ході самостійної позаурочної роботи учнів за умови використання інтерактивного методу навчання «фішбоун»; процеси пізнавального дослідження, зіставлення аналізованої інформації та складання графічної схеми «фішбоун» вимагають від старшокласників комплексного застосування класної і самостійної позаурочної роботи здобувачів освіти.

Таким чином, за допомогою комунікативних методів, зокрема методу «фішбоун», вчителі іноземної мови, поєднуючи два напрямки, здатні навчати не лише своєму профільному предмету іноземною мовою, але також використовувати важливі засоби навчання мови: викладати граматику, лексику та ін., включаючи в свій урок елементи комунікативної методики навчання іноземної мови. Це забезпечує можливість значно спростити і модернізувати процес з оволодіння старшокласниками англійською комунікативною компетентністю.

Висновки до розділу 2

Нами представлено методику формування англійської комунікативної компетентності учнів 11 класів з використанням методу «фішбоун». З'ясовано, що процес формування та розвитку в старшокласників англійської комунікативної компетентності матиме більшу ефективність за умов: забезпечення єдності основних складових комунікативної компетентності (мовної, мовленнєвої, дискурсивної, соціокультурної, соціолінгвістичної, навчально-пізнавальної та стратегічної); врахування особливостей організації дидактичних умов навчально-пізнавальної діяльності учнів старшої школи, що моделюють реальний процес спілкування іноземною мовою; використання інтерактивних методів навчання, як-от методу «фішбоун».

У роботі розроблений комплекс вправ з порою на метод «фішбоун», головною метою якого є підвищення рівня англійської комунікативної компетентності учнів 11 класів на уроках англійської мови. Вправи мають чітку структуру: мета, тип, місце реалізації, режим виконання, інструкція до виконання, форма зворотного зв'язку. Завдання були розроблені таким чином, щоб старшокласники максимально використовували опорні знання, комунікативний потенціал, глибоко вивчали предметні теми, які розглядаються на уроках англійської мови. Основна увага вправ звернена на освоєння граматичного матеріалу, а також на змістовному наповненні текстів

і на поданні базової термінології з ІТ-технологій. Очікується, що представлений у розділі комплекс вправ з формування англомовної комунікативної компетентності учнів 11 класів з використанням методу «фішбоун» підвищить внутрішню мотивацію старшокласників; вдосконалить професійну компетентність вчителя; підвищить англомовну комунікативну компетентність учнів 11 класів в діалогічному мовленні.

Запропонований комплекс вправ розрахований для пробного навчання учнів 11 класів закладів загальної середньої освіти із впровадження програми з формування англомовної комунікативної компетентності з використанням методу «фішбоун», який побудований з урахуванням вимог чинної Програми іноземної мови, практичного досвіду використання даного методу, розподілу часу на класну і самостійну позаурочну роботу старшокласників, взаємозв'язку вчителя та учнів. Попереднє обговорення і кінцеві презентації проходять на уроках англійської мови; процеси планування, організації матеріалів і створення кінцевого продукту та підсумковий етап відбуваються у ході самостійної позаурочної роботи при використанні методу «фішбоун»; фази базового дослідження, зіставлення інформації та підготовки графічної схеми «фішбоун» потребують комплексного використання класної і самостійної позаурочної роботи старшокласників.

РОЗДІЛ 3. ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНА ПЕРЕВІРКА ЕФЕКТИВНОСТІ ФОРМУВАННЯ АНГЛОМОВНОЇ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ УЧНІВ 11 КЛАСІВ З ВИКОРИСТАННЯМ МЕТОДУ «ФІШБОУН»

3.1. Організація та проведення експериментального дослідження

Теоретико-методологічну основу побудови моделі формування комунікативної компетентності учнів 11 класів з використанням методу «фішбоун» становлять наукові підходи: компетентнісний, діяльнісний та задачний.

Основним, на нашу думку, є компетентнісний підхід, який націлює подальші заходи на досягнення передбачуваної мети – формування комунікативних навиків учнів старшої школи. Формування зазначених навиків в учнів 11 класів можливе лише у ході практикування комунікативної діяльності, яка реалізується як вирішення комунікативних ситуаційних задач, предметна спрямованість яких має відповідати реальним навчально-педагогічним ситуаціям, що можуть виникати в умовах забезпечення інформаційно-комунікативного середовища.

Аналіз наукової літератури та вивчення практики оволодіння вправ для формування англомовної комунікативної компетентності учнів 11 класів з використанням методу «фішбоун» дає можливість констатувати деякі особливості навчання старшокласників, до яких, насамперед, відносимо особистісні характеристики школярів – високий інтелектуальний рівень, розвинена здатність логічно мислити, динамічність, алгоритмічний стиль логічного мислення і висока мотивація старшокласників до оволодіння знаннями з дисципліни.

Існуючі проблеми розвитку комунікативної компетентності учнів 11 класів на уроках англійської мови обумовлені недостатньою кількістю занять та недостатнім використанням міжпредметних зв'язків у навчальному процесі.

Основними напрямками вирішення зазначеної проблеми, на нашу думку, має стати забезпечення міждисциплінарності навчання та використання новітніх технологій та комунікативного підходу у навчанні. Все це ми враховуємо у процесі створення моделі формування англomовної комунікативної компетентності учнів 11 класу з використанням інтерактивних методів навчання, до яких відносимо метод «фішбоун», а також засоби інформаційно-комунікативних технологій (ІКТ).

Нашою метою стало опрацювання ефективної моделі формування англomовної комунікативної компетентності учнів 11 класу, яка дозволила б удосконалити процес вивчення англійської мови, більш гнучко і швидко досягати високого рівня сформованості англomовних комунікативних навиків старшокласників. Об'єктом дослідження послужив процес формування англomовних комунікативних навиків учнів 11 класів на основі розроблених вправ для формування означеної компетентності школярів з використанням методу «фішбоун».

З метою визначення ефективності методики формування англomовної комунікативної компетентності учнів 11 класів, оцінки гіпотези та впливу психолого-дидактичних умов на формування такої компетентності проведено педагогічний експеримент.

До практичної частини магістерського дослідження належить практична перевірка висунутої гіпотези. Практична частини включала проведення бесід, контрольних зрізів, використання методу спостережень, проведення експертної оцінки з досліджуваного питання.

Експериментальною базою була загальноосвітня школа № 7 м. Бровари Київської обл. У констатувальному етапі педагогічного експерименту взяли участь 40 учнів 11 класів. Для формувального етапу було залучено 1 контрольний та 1 експериментальний клас загальною чисельністю 40 учнів: 20 школярів в експериментальній і 20 – контрольній групах. З метою досягнення об'єктивності експерименту контрольна і експериментальна групи комплектувалися довільно.

Для досягнення реальної картини процесу формування англомовної комунікативної компетентності, достовірності одержаних у ході експерименту результатів, нами були дотримані такі вимоги:

- експеримент проводився за звичайних умов освітнього процесу;
- відбір учнів у контрольну та експериментальну групи був довільним;
- у всіх групах використовувалася єдина методика моніторингу рівня сформованості англомовної комунікативної компетентності учнів 11 класів.

Гіпотеза дослідження. Використання методу «фішбоун» на уроці англійської мови з розвитку комунікативної компетентності покращить навички одинадцятикласників в говорінні, діалогічного мовлення, підвищить пізнавальну активність старшокласників.

Умови реалізації експерименту. Зміст формування англомовної комунікативної компетентності учнів 11 класів на основі використання методу «фішбоун» та сучасних інформаційних і комунікаційних технологій включає: знання природи пізнання і процесу навчання на основі ІКТ, індивідуальних особливостей особистості, яка вивчає іноземну мову, специфіки досліджуваних тем на уроці англійської мови, сучасних підходів і методів вивчення англійської мови з використанням компетентнісного підходу до навчання, сучасних технологій формування англомовних комунікативних навичок; вміння та здібності цілепокладання; формулювати очікуваний результат навчально-пізнавальної діяльності; планувати свою самостійну навчально-пізнавальну діяльність з опанування комунікативною компетентністю за допомогою методу «фішбоун» та з використанням ІКТ; вибрати індивідуальну траєкторію досягнення навчальної мети (розвитку комунікативних умінь, навичок, вивчення базисних знань стосовно поведінки у соціумі) на основі інформаційно-комунікаційних технологій; визначати і вибрати підходи і методи для досягнення поставленої мети; відбирати необхідні засоби ІКТ для досягнення поставленої мети; здійснювати пошук, класифікацію, відбір, аналіз англомовного матеріалу; користуватися інформаційно-довідковими ресурсами мережі Інтернет; розвивати види

пізнавальної діяльності на основі сучасних інформаційних і комунікаційних технологій: формувати англomовну комунікативну компетентність на основі сучасних ІКТ (інформаційно-довідкових ресурсів мережі Інтернет, блог-технології, вікі-технології, підкастів); формувати міжкультурну компетентність на основі сучасних ІКТ (участь в дискусіях в блогах і на веб-форумі, участь в Інтернет-проектах); підбирати доступні, валідні і надійні контрольні-оцінюючі засоби для надійної оцінки рівня розвитку певних умінь (компетенції); вносити коригування в обрану траєкторію навчання та / або результат навчально-пізнавальної діяльності; здійснювати самооцінку проміжних і підсумкових результатів своєї самостійної навчально-пізнавальної діяльності з розв'язання соціальних ситуацій на основі сучасних ІКТ; проводити рефлексію своєї навчально-пізнавальної діяльності на основі ІКТ; самовдосконалюватися і враховувати попередній позитивний і негативний досвід в подальшій навчально-пізнавальної діяльності.

Позитивними очікуваними результатами розробленої нами системи вправ з формування англomовної комунікативної компетентності методу «фішбоун» і впровадження комунікативного навчання є:

- підвищення в учнів старшої школи внутрішньої мотивації. Ситуативний інтерес, зумовлений зовнішнім середовищем іншомовної комунікації, веде до розвитку стійких індивідуальних інтересів старшокласників. Оскільки на уроці з використанням методу «фішбоун» учні знаходяться в центрі уваги, мотивація знаходиться на високому рівні шляхом створення стимулюючого змісту і матеріалу. Англomовна комунікативна компетентність починає застосовуватися для досягнення практичних цілей, стає більш цілеспрямованою і вмотивованою;

- вдосконалення професійної компетентності вчителя. Використання методу «фішбоун» сприяє розвитку методичних навичок застосування передової практики;

- підвищення англomовної комунікативної компетентності учнів. Розширення загального кругозору учнів, засвоєння граматичного матеріалу,

знайомство з «науковою термінологією» сприяє зростанню лексичного запасу і вдосконаленню предметних знань, наявність прогресу в навчанні може мотивувати на подальше вивчення мови або викликати інтерес до вивчення предметної області «Інформатика» англійською мовою.

Ризиками використання розробленої системи вправ з використанням методу «фішбоун» є такі:

- необхідність у висококваліфікованих педагогах, які на високому рівні володіють мовною та предметною компетентністю (однією з основних проблем є відсутність у викладачів іноземної мови достатнього володіння знаннями про ІТ-технології;

- зниження рівня успішності здобувачів освіти (збільшення обсягу засвоєваної інформації веде до психологічного перевантаження, емоційного вигорання, зникнення бажання продовжувати оволодівати знаннями);

- недостатня кількість або застарілість відповідної методичної та навчально-методичної літератури з використання методу «фішбоун» або обміну передового досвіду застосування комунікативних методик в закладах загальної середньої освіти;

- збільшення часу підготовки вчителя до заняття з використанням методу «фішбоун», розробка та апробація системи вправ займає більше часу.

Отже, метою експерименту було підтвердження чи заперечення припущення, що якщо на уроці англійської мови цілеспрямовано і методично правильно застосовувати розроблений нами комплекс вправ, спрямований на формування англійської комунікативної компетентності з використанням методу «фішбоун» та ІКТ, то це призведе до:

- підвищення рівня сформованості комунікативної компетентності старшокласників;

- підвищення рівня володіння іноземною мовою в цілому;

- підвищення рівня мотивації до вивчення іноземної мови;

- розширення кругозору учнів та їх підготовки до міжкультурної взаємодії.

Проведений нами експеримент був покликаний вирішити такі завдання:

- 1) проаналізувати методичну і теоретичну літературу по темі;
- 2) теоретично виявити і експериментально обґрунтувати ефективність формування англомовної комунікативної компетентності учнів 11 класів на уроках з використанням методу «фішбоун»;
- 3) розробити систему вправ, які включають методи формування англомовної комунікативної компетентності учнів старшої школи;
- 4) апробувати дану систему вправ;
- 5) підвести підсумки дослідно-експериментальної роботи.

Організація та етапи дослідження. Дослідження проводилося з березня 2023 р. по квітень 2023 р. Відповідно до гіпотези та завдань дослідження нами був розроблений план педагогічного експерименту, який включав в себе три етапи:

Перший етап дослідження пов'язаний з формулюванням і осмисленням дослідницької проблеми, визначенням об'єкта, предмета дослідження, постановкою мети і завдань, висуванням гіпотези, конкретизацією методології і методів дослідження. На даному етапі проводилося вивчення і аналіз педагогічної та методичної літератури з теми дослідження. Визначалася номенклатура навчально-пізнавальних умінь у рамках англомовної комунікативної компетентності учнів 11 класів, які формуються на основі використання методу «фішбоун» та сучасних інформаційних і комунікаційних технологій; виявлялися і обґрунтовувалися психолого-педагогічні умови формування навчально-пізнавального компонента англомовної комунікативної компетентності школярів на основі методу «фішбоун» та сучасних інформаційних і комунікаційних технологій.

Другий етап дослідження. На даному етапі уточнювалася і перевірялася робоча гіпотеза дослідження; розроблялася авторська методична система формування англомовної комунікативної компетентності учнів 11 класів на основі використання методу «фішбоун» та сучасних інформаційно-комунікаційних технологій; розроблялися і впроваджувалися в практику

комплекс завдань і алгоритм формування означеної компетентності на основі використання методу «фішбоун» та сучасних інформаційних і комунікаційних технологій.

Третій етап дослідження характеризується підготовкою і проведенням експериментального навчання з метою визначення ефективності розробленої системи вправ з формування англомовної комунікативної компетентності школярів на основі використання методу «фішбоун» та сучасних ІКТ; описом його кількісних і якісних даних; формулюванням висновків дослідження.

Також старшокласникам пропонувався тест з метою діагностики рівня сформованості мовленнєвих навичок вести діалог: вміння спілкуватись на побутові теми і теми пройденого матеріалу англійською мовою; вміння структурувати діалог, будувати діалог за поданим зразком; рівня міжособистісної взаємодії старшокласників у ході вивчення англомовного матеріалу на уроках англійської мови. Вивчення рівня володіння навичками усного спілкування англійською мовою проводилося щодо різних аспектів володіння навичками англомовного діалогічного мовлення. Діалогічне мовлення стосувалось розмови двох учнів в ігровій формі (діалог із партнером).

У ході оцінювання, крім відповідності змісту мовлення заданим темі і ролі, та сформованості лексичних і граматичних навиків, враховувалося ефективності обрання стратегії, міждисциплінарних знань, міжнародного і національного етикету. У процесі вивчення рівня сформованості навичок усної комунікації англійською мовою старшокласникам потрібно було прослухати зразки діалогу та за наданим зразком побудувати власний.

Текст для учнів 11 класу, які взяли участь у педагогічному експерименті, включав такі завдання:

1. Складіть мікродіалог з опорою на текст.

Computers – New Era of Technologies

A computer is a machine that can be programmed to perform certain operations automatically. In addition, it can simultaneously solve a number of important tasks and

use different information. Different types of computers are widely used today: personal computers and workstations, powerful supercomputers, minicomputers, and mainframes.

General purpose personal computers are deservedly the most common today. Today, people use these devices in educational institutions and offices, shops, shopping centers and in production. Today, the computer has become an indispensable attribute of every person. Many different components are used to manufacture general-purpose computers: central processing unit, memory, storage device, output and input devices. Today, a computer is an affordable way to enrich the life of a modern person with the latest technologies. We can search for information on the Internet, receive or send e-mails to friends, partners, create and edit documents and presentations, watch movies, TV shows, and communicate with other people.

In modern life, it is difficult to overestimate the role of computer technologies. With the help of computer technology, we have the opportunity to store all important documents in one small device, computers help to expand the worldview of modern society. Modern science and production, education, the banking system, trade, medicine cannot develop effectively without the use of computer technologies. Modern computer technologies are very useful for the development of children and adults. Why are computers so indispensable?

First, they quickly and accurately calculate and process various types of data. Of course, there are some errors and hardware problems of computer devices, but almost all of them arise as a result of making mistakes on the part of the person himself, due to the imperfection of the computer programs created by scientists. Second, computer technology greatly helps to save storage space. A large number of paper documents in modern conditions are replaced by digital files on a computer. It is especially important that they are easy to find at the right time. Modern computers provide high speed and convenience for users. Every modern person knows how to use a computer. The computer and the Internet provide access to various sources of information, libraries and archives from different locations.

2. End the dialogue:

- Hello. How are you?

- Hello. Well, thank you.
- Have you sent a new letter?

3. Складіть діалог між замовником і постачальником комп'ютерних послуг.

4. У діалозі з другом обґрунтуйте свою точку зору щодо важливості комп'ютерних технологій у житті сучасної людини. Виявіть зацікавленість до чужої думки.

Для кожного учня обчислювалося середнє значення рівня сформованості англomовних мовленнєвих навичок діалогічного мовлення. В інтервальній шкалі максимально високому рівню сформованості англomовних комунікативних навиків у діалогічному мовленні відповідає бал 5,00, найнижчому – 1,00. Нами були враховані три рангові градації: високий рівень сформованості означеної компетентності – (4-5), середній – (3-4) та низький рівень – (1-3) бали.

У такий спосіб було з'ясовано рівень сформованості англomовної комунікативної компетентності у діалогічному мовленні учнів 11 класів та визначено, чи готові вони працювати за умов використання методу «фішбоун» (таблиця 3.1, рис. 3.1).

Таблиця 3.1

Рівень сформованості англomовної комунікативної компетентності у діалогічному мовленні учнів 11 класів, визначений в ході тестування

Рівень	Кількість набраних балів	Кількість учнів, які набрали дану кількість балів	Всього учнів з даним рівнем англomовної комунікативної компетентності у діалогічному мовленні	% учнів з даним рівнем англomовної комунікативної компетентності у діалогічному мовленні
Учні КГ				
Низький:	[1–2)	2	5	25,0 %
	[2–3)	3		

Середній:	[3–3,5)	5	9	45,0 %
	[3,5–4)	4		
Високий:	[4–4,5)	3	6	30,0 %
	[4,5–5)	3		
Учні ЕГ				
Низький:	[1–2)	3	6	30,0 %
	[2–3)	3		
Середній:	[3–3,5)	3	8	40,0 %
	[3,5–4)	5		
Високий:	[4–4,5)	3	6	30,0 %
	[4,5–5)	3		

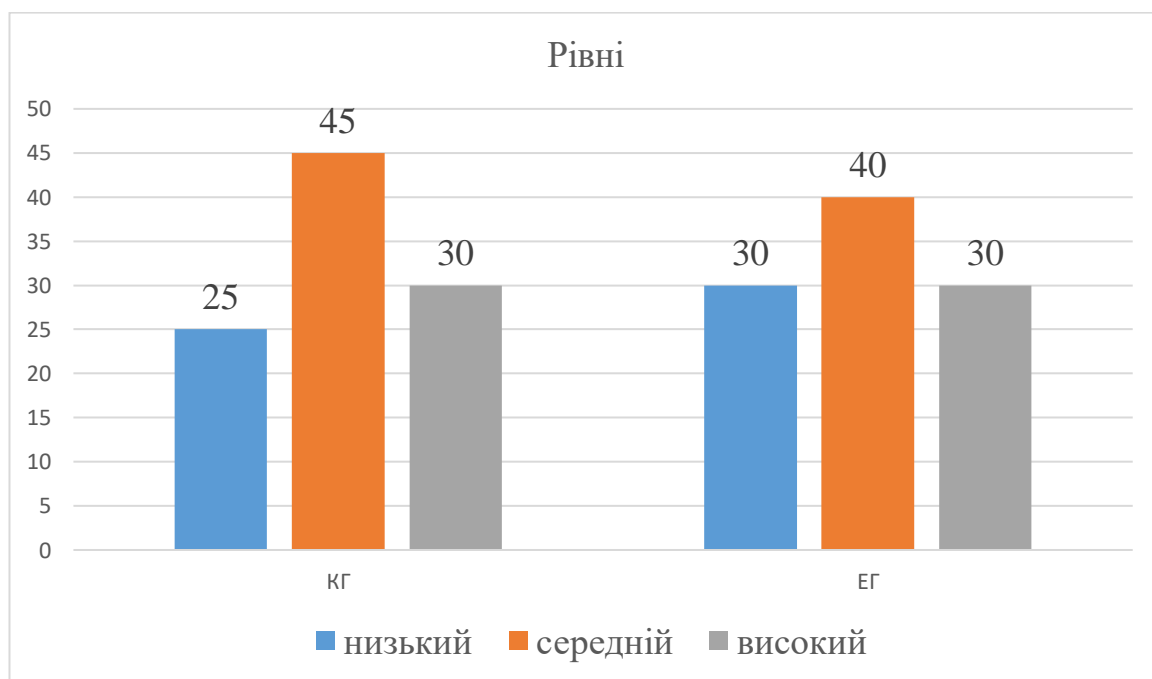

Рис. 3.1. Розподіл учнів 11 класів (КГ та ЕГ) за рівнем сформованості англomовних комунікативних компетентностей у діалогічному мовленні, %

Аналіз даних табл. 3.1 та рис. 3.1 дає підстави зробити висновки про те, що серед учнів 11 класів, які взяли участь у тестуванні, переважають одинадцятикласники із середнім рівнем сформованості англomовних

комунікативних компетентностей у діалогічному мовленні (відповідно 45,0 % учасників КГ та 40,0 % учасників ЕГ), однак є багато школярів із низьким рівнем (відповідно 25,0 % учнів КГ та 30,0 % учнів ЕГ). Високий рівень виявлено однаково кількість в обох групах – по 30,0 %. Однак, загалом можна дійти висновку, що учні можуть навчатися за умов впровадження розробленої системи вправ з опорою на використання методу «фішбоун» та інформаційно-комунікативних технологій. Ці вправи, на нашу думку, сприятимуть не лише розвитку англomовних комунікативних навичок, а й креативності та навичок критичного мислення, спонукатиме одинадцятикласників до активного включення у роботу на уроці та в позаурочний час.

3.2. Статистична обробка та інтерпретація результатів експерименту

На третьому етапі педагогічного експерименту учні КГ навчалися за звичайною програмою іноземної мови в 11 класі з використанням традиційних методів навчання, а для учнів ЕГ пропонувалася розроблена система вправ з формування англomовної комунікативної компетентності з використанням методу «фішбоун» та ІКТ.

На останньому етапі педагогічного експерименту був проведений діагностичний зріз у формі мовної вправи для виявлення рівня сформованості англomовної мовленнєвої компетентності у діалогічному мовленні учнів основної школи у 2 підгрупах, контрольній та експериментальній.

В контрольній групі робота над діалогічним мовленням велася в рамках програми навчально-методичного комплексу з англійської мови для учнів 11 класу, автором якого є О. Карп'юк. Учні експериментальної групи освоювали комунікативні навички, виконуючи розроблену систему вправ на формування англomовної мовленнєвої компетентності у діалогічному мовленні на основі методу «фішбоун».

Учням обох груп було запропоновано завдання на складання діалогу в парах на основі опори для контролю рішення комунікативної задачі, лексичних, граматичних і фонетичних навичок, а також дотримання основних характеристик діалогу.

Таблиця 3.2

Завдання на складання діалогу в парах на основі опори на предекспериментальному етапі

The other day there will be a new road near the park / there'll be more CO2 in the air.	
Follow the structure to make up a dialogue: Pupil A (Neighbor 1) A: ... I've heard the other day that there will be a new road near the park. They're going to cut trees.	Pupil B (Neighbor 2) B: ... Oh, it's ... Greet each other Discuss the problems / news Say good-bye A: Does it worry you? A: ... B: Yes, ... / No, ... because ... They have to ... We need to ... B: ...

Дослідно-експериментальна робота з формування англомовної комунікативної компетентності на уроках англійської мови дала можливість встановити відмінності учнів експериментальної (займалися за запропонованим методом «фішбоун») та контрольної (працювали за звичайною програмою) груп у оволодінні ними досліджуваним феноменом.

Контрольний зріз засвідчує позитивну динаміку формування англомовної комунікативної компетентності на уроках англійської мови в обох групах. Аналіз рівнів сформованості англомовної комунікативної компетентності у контрольній групі має незначне позитивне зниження низького рівня – один учень, що складає 5,0 %.

У КГ (діти працювали за звичайною програмою курсу англійської мови в 11 класі) несуттєво збільшилась кількість досліджуваних з середнім рівнем сформованості досліджуваних навичок (на 5,0 %); без змін залишилась кількість дітей високого рівня.

Однак слід зазначити помітнішу позитивну динаміку в учнів експериментальної групи, тобто тої групи, де робота вчителя з формування англійської комунікативної компетентності на уроках англійської мови велася з використанням розробленої системи вправ. Так, приріст високого рівня становить 10,0 %; кількість школярів середнього рівня зросла на одного учня (5,0 %), позитивним є той момент, що після уроків з використанням методу «фішбоун» для формування англійської комунікативної компетентності одинадцятикласників з низьким рівнем означеного феномену зменшилося на 15,0 %.

У контрольній групі на 5,0 % зменшилася кількість старшокласників із низьким рівнем англійської комунікативної компетентності. На 5,0 % зріс показник високого рівня досліджуваного феномену. Кількість одинадцятикласників із середнім рівнем залишився без змін. Динаміку рівня сформованості англійської комунікативної компетентності учнів 11 класів (КГ та ЕГ) демонструють також дані, представлені на рис. 3.3 і 3.4.

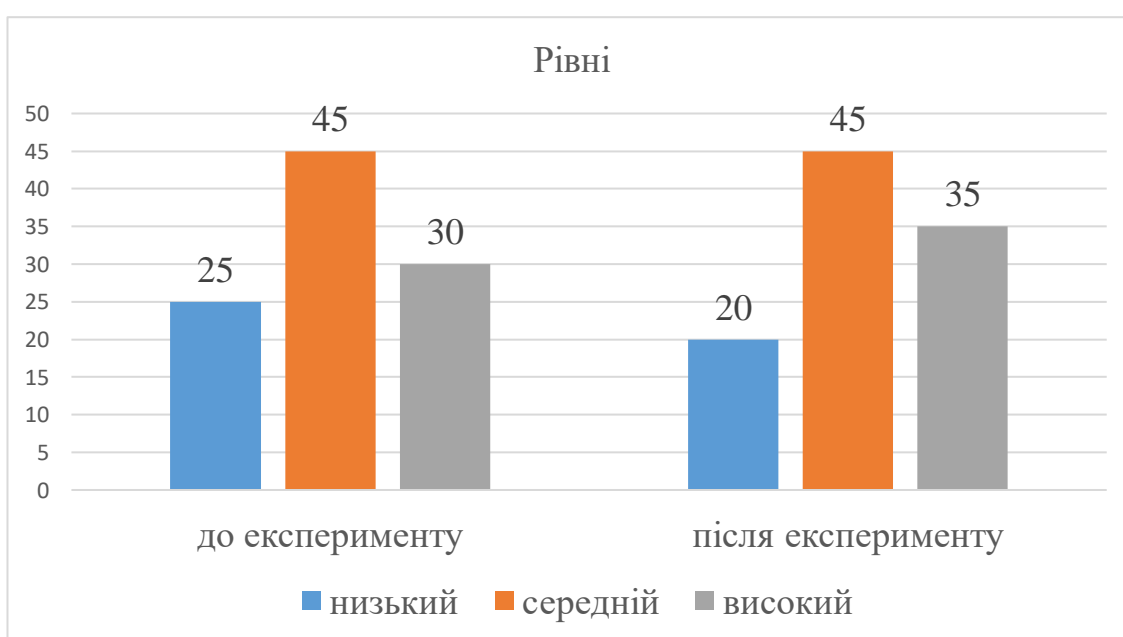

Рис. 3.3. Рівні сформованості англомовної комунікативної компетентності на уроках англійської мови в контрольній групі до і після експерименту, % (березень – квітень 2023 р.)

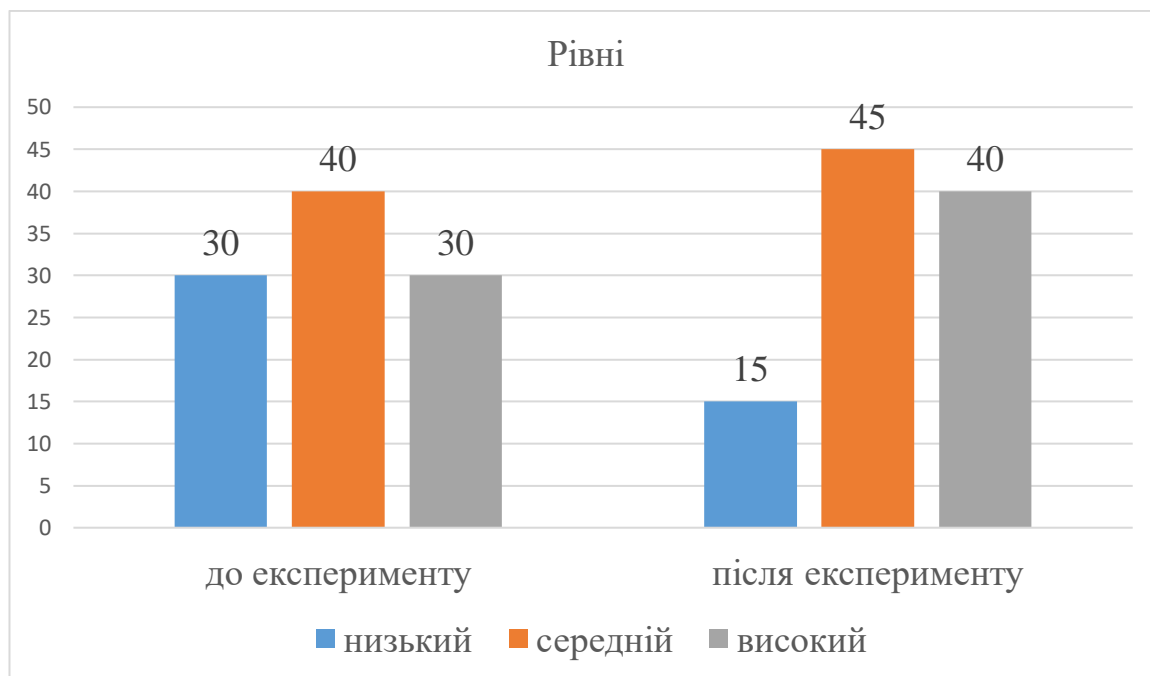

Рис. 3.4 в експериментальній групі до і після експерименту, % (березень – квітень 2023 р.)

Таким чином, результати експериментального навчання свідчать про збільшення рівня сформованості комунікативної компетентності в обох групах, однак, результати експериментальної групи дещо вищі. Загалом результати, отримані в ході педагогічного експерименту, підтвердили висловлене нами раніше припущення про доцільність і необхідність включення системи вправ на розвиток в учнів 11 класу англомовної комунікативної компетентності у діалогічному мовленні на основі використання методу «фішбоун» та сучасних ІКТ, оскільки їх використання позитивно позначається на рівні володіння учнями комунікативними навиками. Таким чином, гіпотеза, сформульована на початку експериментального дослідження, була підтверджена.

Отже, можна прийти до висновку, що вивчення англійської мови з опорою на метод «фішбоун» одночасно є додатковим засобом для досягнення навчальних цілей і має позитивні зрушення як у процесі вивчення англійської мови, так і загального розвитку старшокласників. Крім того важливо відмітити соціальні, психологічні та економічні аспекти використання методу «фішбоун», які відповідають очікуваним результатам та вимогам світової спільноти виховувати компетентісну і різнобічно розвинену особистість.

Також у процесі проведеного дослідження виявлено чинники та основні психолого-педагогічні умови впровадження системи вправ з формування в учнів 11 класів закладів загальної середньої освіти англомовної мовленнєвої компетентності у діалогічному мовленні, дотримання яких у ході оволодіння англомовними вміннями і навичками і актуалізація пізнавальної активності старшокласників сприятиме ефективному формуванню у них англомовних комунікативних навиків. Проведене нами дослідження дає підстави зробити висновок про те, що практична і наукова актуальність розробки та застосування комплексу вправ на основі метод «фішбоун» з метою розвитку комунікативної компетентності одинадцятикласників полягає у розробці і впровадженні в освітній процес науково обґрунтованої системи вправ для навчання діалогічному мовленню, яка може бути використана у навчально-виховному процесі закладу загальної середньої освіти.

При навчанні діалогічному мовленню учнів старшої школи велике значення має формування вміння спонтанно реагувати на репліки партнера, а також вміння реалізовувати мовні ситуації за допомогою різних мовних і мовленнєвих засобів. Вказані навички формувалися не тільки при навчанні діалогічному мовленню, а й у процесі роботи над текстом, при вдосконаленні лексичних, граматичних, фонематичних навичок. У процесі апробації системи розроблених вправ з формування англомовної мовленнєвої компетентності у діалогічному мовленні нам вдалося реалізувати весь алгоритм щодо діалогічних навичок.

Таким чином, після проведення розробленої системи вправ для формування англомовної комунікативної компетентності учнів 11 класів з використанням методу «фішбоун» за темою «Computer in human life» учні експериментальної групи впевненіше вступають у комунікативну взаємодію, можуть з легкістю спілкуватися на обрану тему. Учні ЕГ зможуть успішно застосовувати отримані ними під час навчання з опорою на метод «фішбоун» знання та самореалізовуватися у суспільстві.

Можна стверджувати, що заняття з використанням розробленої системи вправ підвищують рівень комунікативної компетентності старшокласників.

Розроблена система вправ пробного навчання із використанням методу «фішбоун» та інформаційно-комунікативних технологій покликана підвищити рівень комунікативних компетентностей старшокласників, задовольняючи когнітивно-мовні виклики представників учнівського колективу з високими досягненнями.

3.3. Методичні рекомендації щодо організації процесу формування англомовної комунікативної компетентності учнів 11 класів з використанням методу «фішбоун»

Коротко сформулюємо методичні рекомендації щодо використання методу «фішбоун» на уроках англійської мови в 11 класі з метою формування в старшокласників англомовної комунікативної компетентності.

Метод «фішбоун» забезпечує необмежені можливості для самостійної та спільної творчої діяльності учнів і вчителя. Педагог перетворюється на співучасника продуктивної діяльності учнів. Тепер його основне завдання – направляти розвиток особистості школярів, підтримувати творчий пошук і організовувати їх колективну роботу. При використанні методу «фішбоун» в навчальному процесі необхідно ставити і реалізовувати загальнодидактичні завдання:

- виробляти навички раціональної організації навчальної діяльності;

- формувати інтерес до досліджуваного предмета;
- цілеспрямовано формувати узагальнені прийоми розумової діяльності;
- розвивати самостійність учнів;
- готувати старшокласників до творчої перетворюючої діяльності;
- виробляти вміння користуватися отриманими знаннями і розширювати ці вміння за рахунок самостійного вивчення предмету.

Обов'язковою умовою реалізації педагогічної технології формування іншомовної компетентності учнів 11 класів з використанням методу «фішбоун» повинна бути установка на підвищення:

- рівня знань про функціональні і дидактичні можливості методу «фішбоун»;
- здатності впевнено орієнтуватися в медіапросторі, сприймати медіаінформацію не поверхово, усвідомлено та ґрунтовно;
- вміння мислити нестереотипно, креативно, критично, скептично, аналізувати, порівнювати, інтерпретувати використовувану англomовну інформацію, робити висновки щодо її точності і цінності;
- здатності до критичної автономії і критичної рефлексії як усвідомлення впливу ІТ-технологій і опору цього впливу;
- рівня мотиваційної та емоційної характеристик використання методу «фішбоун» (адекватна мотивація і емоційна стабільність при зіткненні з інформацією представленою схематичним способом).

Метод «фішбоун» як засіб формування англomовної комунікативної компетентності, здатний реалізувати свій дидактичний потенціал за певних умов, а саме: 1) наявність психологічної готовності у викладачів та учнів до використання комунікативного підходу та інтерактивних методів навчання; 2) достатній рівень інформаційної культури; 3) новітнє комп'ютерне забезпечення та постійний доступ до нього; 4) знання вчителем принципів впровадження інноваційних освітніх продуктів у процес навчання іноземних мов.

Метод «фішбоун» як засіб формування англомовної комунікативної компетентності доречно використовувати під час основної частини уроку англійської мови при формуванні навиків діалогічного мовлення, удосконалення граматичних навиків тощо. На виконання вправ на основі методу «фішбоун» доречно відводити 15-20 хв уроку.

Таку сукупність педагогічних умов, що забезпечують ефективність формування англомовної комунікативної компетентності учнів 11 класів засобом «фішбоун», слід враховувати на практиці. Розглянуті умови будуть сприяти підвищенню якості, систематичності, теоретично і методологічно опрацьованості педагогічної діяльності з розвитку у старшокласників комунікативної компетентності і навиків засвоювати знання на уроці англійської мови за допомогою «фішбоун».

Формування комунікативної компетентності учнів 11 класів на уроках англійської мови з використанням методу «фішбоун» має здійснюватися за такими дидактичними принципами:

– наочності – створення відповідних умов в процесі навчання, які сприяють активному сприйманню навчального середовища. Наочність використовується як: засіб навчання, для цього спеціально підбираються зразки (звукозапис, графіки, схеми, відеофільми), які допомагають школярам оволодіти комунікативною компетентністю, навчитися розуміти важливі соціальні питання та висловлювати свої думки в межах відібраних тем та комунікативних ситуацій; засіб пізнання, виступаючи у ролі джерела інформації, знайомлячи учнів з соціальною проблематикою;

– посильності – підбір навчального матеріалу і системи вправ з ним з урахуванням рівня підготовки учнів;

– міцності – введення цікавого нового матеріалу, підвищення мотивації до оволодіння комунікативною компетентністю, зв'язок з потребами та інтересами учнів, досягнення змістовності навчального матеріалу;

– свідомості – розуміння школярами необхідності вивчати соціально важливих питань для їхньої власної соціалізації;

– науковості – оволодіння комунікативною компетентністю на уроках англійської мови з використанням методу «фішбоун» має відбуватись з врахуванням останніх досягнень методики та педагогіки (залучення учнів до дискусій, творчих проєктів, дослідницької роботи);

– активності – соціальна активність учнів в оволодінні комунікативною компетентністю;

– індивідуалізації – урахування індивідуально-психологічних особливостей школяра;

– принцип виховного навчання – організація навчального процесу із забезпечення учням можливості проявити себе як особистість, самоудосконалюватись, формувати пізнавальні мотиви, власний соціальний статус;

– комунікативності – ситуативність навчання (природне спілкування), мовно-розумова активність учнів, функціональність, новизна та індивідуалізація навчального процесу;

– взаємопов'язаність навчання соціальних проблем. Для реалізації цього принципу слід дотримуватись певних вимог: загальний інформаційний матеріал, спеціальна система вправ, часово-послідовна співвіднесеність навчального матеріалу.

Висновки до розділу 3

Нами було експериментально перевірено ефективність формування англійської комунікативної компетентності учнів 11 класів з використанням методу «фішбоун». Проведений нами експеримент був покликаний вирішити такі завдання: 1) проаналізувати методичну і теоретичну літературу по темі; 2) теоретично виявити і експериментально обґрунтувати ефективність формування англійської комунікативної компетентності учнів 11 класів на уроках з використанням методу «фішбоун»; 3) розробити систему вправ, які

включають методи формування англомовної комунікативної компетентності учнів старшої школи; 4) апробувати дану систему вправ; 5) підвести підсумки дослідно-експериментальної роботи.

Проведене нами дослідження (березень 2023 р. – квітень 2023 р.) включало в себе три етапи: перший етап дослідження пов'язаний з формулюванням і осмисленням дослідницької проблеми, визначенням об'єкта, предмета дослідження, постановкою мети і завдань, висуванням гіпотези, конкретизацією методології і методів дослідження; другий етап дослідження передбачав розробку авторська методична система формування англомовної комунікативної компетентності учнів 11 класів на основі використання методу «фішбоун» та сучасних інформаційно-комунікаційних технологій; впровадження в практику комплексу вправ з формування означеної компетентності на основі використання методу «фішбоун»; третій етап дослідження характеризується підготовкою і проведенням експериментального навчання з метою визначення ефективності розробленої системи вправ з формування англомовної комунікативної компетентності школярів на основі використання методу «фішбоун» та сучасних ІКТ; описом його кількісних і якісних даних; формулюванням висновків дослідження.

Дослідно-експериментальна робота з формування англомовної комунікативної компетентності на уроках англійської мови дала можливість встановити відмінності учнів експериментальної (займалися за запропонованим методом «фішбоун») та контрольної (працювали за звичайною програмою) груп у оволодінні ними досліджуваним феноменом. Аналіз виявлених рівнів сформованості англомовної комунікативної компетентності на уроках англійської мови у досліджуваних експериментальної та контрольної груп показав його позитивну динаміку. Однак дещо кращі результати були в одинадцятикласників експериментальної групи, тобто позитивне зростання даного критерію відбулося після впровадження розробленого нами комплексу вправ. Проведена нами

планомірна, послідовна і цілеспрямована робота засвідчила свою ефективність.

Було обгрунтовано, що метод «фішбоун» як засіб формування англомовної комунікативної компетентності, здатний реалізувати свій дидактичний потенціал за певних умов, а саме: наявність психологічної готовності у викладачів та учнів до використання комунікативного підходу та методу «фішбоун» як дієвого інтерактивного методу формування в старшокласників англомовних комунікативних навиків; сформована інформаційна культура учнів та вчителів; впровадження медійних та ІТ-технологій, новітнє комп'ютерне забезпечення та постійний доступ до нього усіх учасників освітнього процесу; знання вчителем принципів впровадження інноваційних освітніх засобів у процес навчання англійської мови.

Нами сформульовано методичні рекомендації щодо формування англомовної комунікативної компетентності учнів 11 класів з використанням методу «фішбоун»: на уроці з опорою на метод має заохочуватися активність кожного учня; відбуватися безперервне підкріплення своїх дій на основі самоконтролю; актуалізація повної індивідуалізації розвитку у навчанні.

ВИСНОВКИ

У роботі узагальнено концептуальні положення про дидактичний потенціал методу «фішбоун» в оволодінні англомовною комунікативною компетентністю. На основі аналізу наукових джерел та практичного досвіду запропоновані вправи з опорою на ІТ-компетентність вчителя та учнів. Аналіз теоретичних джерел та практики використання методу «фішбоун» у процесі формування англомовної комунікативної компетентності дав підстави зробити низку висновків.

1. Нами було розкрито поняття і зміст формування англомовної комунікативної компетентності старшокласників. Іншомовна комунікативна компетентність розглядається у роботі як якість особистості, що включає сукупність компетенцій, пов'язаних з оволодінням іноземною мовою в інтеграції із знаннями, вміннями, навичками та здатність вирішувати проблеми, що виникають у соціокультурному та професійному середовищах. Комунікативна компетентність передбачає вміння спілкуватися зі співрозмовником, тобто здатність до співпраці. Іншомовна комунікативна компетентність як інтегративне особистісне утворення має складну структуру і виступає як взаємодія та взаємопроникнення лінгвістичної, соціокультурної та комунікативної компетентності, а рівень їх розвитку сприяє майбутньому випускнику школи ефективному здійсненню іншомовної, а отже, міжмовної, міжкультурної та міжособистісної комунікації. Розвиток іншомовної комунікативної компетентності учнів 11 класів на сучасному етапі розвитку світового співтовариства слід розглядати як обов'язкову складову навчання.

2. У роботі розглянуто психолого-педагогічні передумови формування в учнів 11 класів англомовної комунікативної компетентності. Доведено, що формування комунікативної компетентності в учнів 11 класів у процесі вивчення англійської мови, необхідної для здійснення комунікативної діяльності, є одним з найбільш актуальних завдань методики викладання англійської мови в сучасному закладі загальної середньої освіти. Мовленнєвий

розвиток старшокласників є основною практичного навчання іноземної мови в школі. Вивчення англійської мови в 11 класі має на меті формування іншомовної комунікативної компетентності в сукупності її складових – мовної, мовленнєвої, дискурсивної, соціокультурної, соціолінгвістичної, навчально-пізнавальної та стратегічної. Відповідно до сучасних досліджень, уроки іноземної мови на старшому ступені навчання мають певну специфіку, яка ґрунтується на вікових особливостях учнів, і з завдань, які стоять перед цим періодом, зі змісту. Для ефективної організації роботи з формування комунікативної компетентності старшокласників необхідно враховувати психолого-педагогічні особливості навчально-пізнавальної діяльності школярів, а саме: самостійність; розвиток навчально-пізнавальної активності в процесі самостійних занять і навчальної діяльності; допитливість, що виражається в бажанні пізнавати все нове, долаючи труднощі; прагнення учнів до побудови індивідуальної освітньої траєкторії; прагнення до спілкування з ровесниками, зацікавленість в оцінці діяльності один одного; формування теоретичного і критичного видів мислення, вибірковості, цілеспрямованості сприйняття, становлення стійкої уваги, де особливу роль відіграє підвищення концентрації уваги.

3. Нами досліджено сутність та розкриті переваги використання методу «фішбоун» у процесі формування в учнів 11 класів англійської комунікативної компетентності. «Фішбоун» – це метод цілепокладання, заснований на усвідомленні проблем, способів їх вирішення та постановки освітніх завдань. За своєю сутністю використання методу «фішбоун» має інноваційний характер, адже: вимагає від учнів застосування нових знань, спираючись на засвоєний раніше матеріал; виробляє вміння діяти і приймати рішення самостійно чи в складі команди, спільно приходити до кінцевого результату, шукати, компонувати і застосовувати нову інформацію, застосовуючи для виконання конкретних завдань різноманітні технології; розвиває прагнення саморозвитку, формує критичне мислення і до творчості; формує бажання і здатність самостійно навчатися. Застосування «фішбоун» на

уроках англійської мови в 11 класі має великий дидактичний потенціал. Ця графічна техніка подання інформації дозволяє образно продемонструвати хід аналізу будь-якого явища через виділення проблеми, з'ясування її причин і фактів, що підтверджують, і формулювання висновку з питання.

4. Досліджено методику формування англомовної комунікативної компетентності учнів 11 класів з використанням методу «фішбоун». Організація процесу формування в старшокласників означеної компетентності з включенням у роботу методу «фішбоун» ґрунтується на можливості впровадження різноманітних форм роботи на уроці та позаурочний час: фронтальних, групових, парних, індивідуальних та активізації комунікативної діяльності старшокласників, а також на теоретичних здобутках формування та розвитку мовленнєвих умінь та навичок, загальних психологічних концепціях розвитку знань та передових практичних розробках

5. Нами досліджено дидактичний потенціал методу «фішбоун» у процесі формування в учнів 11 класів англомовної комунікативної компетентності. Запропоновано орієнтовну схему, яка може бути основою для виконання розроблених вправ з оволодіння комунікативною компетентністю на уроках англійської мови в 11 класах з використанням методу «фішбоун». Нами доведено, що у ході використання методу «фішбоун», необхідно дотримуватися таких умов: забезпечення єдності основних складових комунікативної компетентності: мовної, мовленнєвої, дискурсивної, соціокультурної, соціолінгвістичної, навчально-пізнавальної та стратегічної; врахування особливостей організації дидактичних умов навчально-пізнавальної діяльності старшокласників, що моделюють реальний процес спілкування носіїв мови, що вивчається; зміни структури подачі та відпрацювання нового матеріалу; використання інтерактивних методів навчання, у тому числі «фішбоун».

6. Було охарактеризовано особливості організації процесу формування в учнів 11 класів англомовної комунікативної компетентності з використанням методу «фішбоун». Нами розроблений комплекс вправ для формування

англомовної комунікативної компетентності учнів 11 класів з використанням методу «фішбоун». Вправи описані за такими основними параметрами: мета, тип, місце реалізації, режим виконання, інструкція до виконання, форма зворотного зв'язку. Запобігаючи банальності, надмірності а, отже, і повторення вже вивченого граматичного матеріалу і тем, нецікавої інформації, ми спеціально орієнтувалися на використання старшокласниками отриманих напередодні знань, введення їх у практичні ситуації комунікації, переговори, переконання, роздуми над розглянутою на уроці темою. При цьому мова інтегрована в програму навчання, а необхідність занурення в мовне середовище для можливості обговорення тематичного матеріалу значно підвищує мотивацію використання мови в контексті досліджуваної теми «Computer in human life». Позитивними очікуваними результатами розробленого комплексу вправ з формування англійської комунікативної компетентності учнів 11 класів з використанням методу «фішбоун» є: підвищення внутрішньої мотивації школярів; вдосконалення професійної компетентності вчителя; підвищення англійської комунікативної компетентності учнів 11 класів в діалогічному мовленні.

7. Нами було експериментально перевірено ефективність формування англійської комунікативної компетентності учнів 11 класів з використанням методу «фішбоун». Дослідження проводилося з березня 2023 р. по квітень 2023 р. Відповідно до гіпотези та завдань дослідження нами був розроблений план педагогічного експерименту, який включав в себе три етапи: перший етап дослідження пов'язаний з формулюванням і осмисленням дослідницької проблеми, визначенням об'єкта, предмета дослідження, постановкою мети і завдань, висунуттям гіпотези, конкретизацією методології і методів дослідження; другий етап дослідження передбачав розробку авторської методичної системи формування англійської комунікативної компетентності учнів 11 класів на основі використання методу «фішбоун» та сучасних інформаційно-комунікаційних технологій; впровадження в практику комплексу вправ з формування означеної компетентності на основі

використання методу «фішбоун»; третій етап дослідження характеризується підготовкою і проведенням експериментального навчання з метою визначення ефективності розробленої системи вправ з формування англомовної комунікативної компетентності школярів на основі використання методу «фішбоун» та сучасних ІКТ; описом його кількісних і якісних даних; формулюванням висновків дослідження.

8. Нами було експериментально перевірено ефективність формування англомовної комунікативної компетентності учнів 11 класів з використанням методу «фішбоун». Було доведена гіпотеза про те, якщо на уроці англійської мови цілеспрямовано і методично правильно застосовувати розроблений нами комплекс вправ, спрямований на формування англомовної комунікативної компетентності з використанням методу «фішбоун» та ІКТ, то це призведе до: підвищення рівня сформованості комунікативної компетентності старшокласників; підвищення рівня володіння іноземною мовою в цілому; підвищення рівня мотивації до вивчення іноземної мови; розширення кругозору учнів та їх підготовки до міжкультурної взаємодії. Контрольний зріз рівня сформованості англомовної комунікативної компетентності засвідчує позитивну динаміку формування даного феномена на уроках англійської мови в обох груп. Аналіз рівнів сформованості англомовної комунікативної компетентності у контрольній групі має незначне позитивне зниження низького рівня – один учень, що складає 5,0 %. У КГ несуттєво збільшилась кількість досліджуваних з середнім рівнем сформованості досліджуваних навичок (на 5,0 %); без змін залишилась кількість дітей високого рівня. Однак слід зазначити помітнішу позитивну динаміку в учнів ЕГ, тобто тої групи, де робота вчителя з формування англомовної комунікативної компетентності на уроках англійської мови велася з використанням розробленої системи вправ. Так, приріст високого рівня становить 10,0 %; кількість школярів середнього рівня зросла на 5,0 %. Одинадятикласників з низьким рівнем означеного феномену зменшилося на 15,0 %. Отже, мета педагогічного експерименту досягнуто. Нами доведено ефективність розробленого комплексу вправ з

формування англомовної комунікативної компетентності в учнів 11 класу з використанням методу «фішбоун».

9. У роботі сформульовано методичні рекомендації щодо формування англомовної комунікативної компетентності учнів 11 класів з опорою на інтерактивний метод «фішбоун»: стимулювання розвитку в учнів критичного мислення; заохочення активності кожного учня; безперервне підкріплення дій учнів на основі самоконтролю; актуалізація повної індивідуалізації розвитку у навчанні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Ананьян Е. Дидиктичні можливості інфографіки на уроці англійської мови. *Актуальні питання гуманітарних наук*. Вип. 59, том 1, 2023. С. 190-193.
2. Андрієвська В., Шинкарьова Д. Цифрова та медіаграмотність як умова становлення сучасного покоління. *Методи освіти*. 2022. № 3. С. 50–54.
3. Вовк О. В., Черемський Р. А. Інфографіка як ефективний засіб навчання. URL: <https://www.researchgate.net/>
4. Глагола Є., Теличко Н. Комунікативний підхід як основа методики формування англомовної комунікативної компетентності учнів старшої школи. *Сучасні тенденції розвитку науки й освіти в умовах поглиблення євроінтеграційних процесів* : збірник тез доповідей за матеріалами II Міжнародної науково-практичної конференції (12-13 травня 2022 р., м. Мукачєво) / гол. ред. Т.Д.Щербан. Мукачєво : МДУ, 2022. С. 250-252
5. Державні стандарти загальної середньої освіти. URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/derzhavni-standarti>
6. Житеньова Н. В. Технології візуалізації в сучасних освітніх трендах. URL: https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/15191/1/Zhytienova_E_Ser.pdf
7. Інфографіка в школі – засіб навчання та самоосвіти. URL: <https://oplatforma.com.ua/article/1303-qqq-17-m5-22-05-2020-suchasniy-zasb-samoosvti-ta-navchannya-nfografka>
8. Комар О. Розвиток англомовної комунікативної компетентності здобувачів освіти за допомогою мобільних застосунків. *Проблеми підготовки сучасного вчителя*. 2022. № 1(25). С. 136–144.

9. Малик В. М. Підходи до визначення структури іншомовної комунікативної культури. *Інноваційна педагогіка*. 2023. Вип. 56, т. 2. С. 175–180.
10. Мартинова Р. Ю. Цілісна загальнодидактична модель змісту навчання іноземних мов : автореф. дис. ... д-ра пед. наук. К., 2007. 51 с.
11. Метод для критичного аналізу інформації Fishbone // На Урок. URL: <https://naurok.com.ua/post/metod-dlya-kritichnogo-analizu-informaci-fishbone> (дата звернення: 28.02.2020).
12. Методика викладання іноземних мов у середніх навчальних закладах: Підручник / Кол. авторів під керівн. С.Ю. Ніколаєвої. К.: Ленвіт, 2013. 328с.
13. Навчальні програми з іноземних мов для загальноосвітніх навчальних закладів і спеціалізованих шкіл із поглибленим вивченням іноземних мов. 10 – 11 класи. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna20serednya/programy-10-11-klas/2018-2019/inozemni-movi-10-11-19.09.2017.pdf>
14. Ніколаєва С. Ю. Цілі навчання іноземних мов в аспекті компетентнісного підходу. *Іноземні мови*. 2010. № 2. С. 67–71.
15. Нові технології навчання : наук.-метод. зб. / [кол. авт.]. К. : Наук.-метод центр вищої освіти, 2004. 187 с.
16. Павленко О. Формування мовленнєвої компетентності старшокласників в умовах неформальної освіти. *Витоки педагогічної майстерності*. 2022. Випуск 29. С. 180–185.
17. Пометун О. Як розвивати критичне мислення в учнів (з прикладом уроку). URL:[http:// nus.org.ua/articles/krytychne-myslennya-2](http://nus.org.ua/articles/krytychne-myslennya-2).
18. Савчук Б. В., Григор'єва Т. Ю. Формування англомовної комунікативної компетентності в діалогічному мовленні з використанням

інформаційно-комунікаційних технологій. *Збірник студентських наукових робіт (XV)*. С. 252-257.

19. Сокол М., Царик О., Гупка-Макогін Н. Ефективність методу «фішбоун» у процесі навчання англійської мови. *Нова педагогічна думка*. 2020. № 2 (102). С. 102–106.

20. Терно С. Методика розвитку критичного мислення у школярів у процесі навчання історії. URL: sites.znu.edu.ua/interactiv.edu.lab/Posibnyky/Terno_Methodology.pdf.

21. Ahmed S. T. S. Chat and learn: Effectiveness of using WhatsApp as a pedagogical tool to enhance EFL learners reading and writing skills. *International Journal of English Language and Literature Studies*. 2019. Vol. 8(2). P. 61-68.

22. Ardianto D. N. H., Eviyuliwati I. The Effect of Fishbone Diagram on Students' Writing of Analytical Exposition Text. In *ICEMS 2019: Proceedings of the 5th International Conference on Education in Muslim Society, ICEMS*. 2022. Volume 1, No 2. P. 243-252.

23. Ardianto. The Effect of Fishbone Diagram on Students' Writing of Analytical Exposition Text. *Skripsi Syarif Hidayatullah State Islamic University*. 2019. 200 p.

24. Ariani S., Tiarina Y. Using The Think Pair Square Technique In Teaching Writing A Discussion Text. *Journal of English Language Teaching*. 2019. Vol. 2. P. 409-415.

25. Buzan T. Mind Map Mastery. URL: <https://eu2.contabostorage.com/>

26. Free Online Graphic Organizer Maker. URL: <https://www.canva.com/graphs/graphic-organizers/>

27. Gopinath B., Santhi R. Development and Evaluation of Fishbone-Based Advanced Computational Thinking (FACT) Pedagogy: A Teacher-Student Collaborative Learning Environment in Engineering and Science Education. *Higher Education for the Future*. 2021. Vol. 8(1). P. 108–122.

28. Istikomah I. The influences of problem-based learning model with fishbone diagram to students' critical thinking ability. *Indonesian Journal of Informatics Education*. 2017. Vol. 1(2). P. 171–179.
29. Kasim U., Erdiana N., Aulia D. The use of fishbone diagram technique to improve students' writing ability. URL: <https://jurnal.usk.ac.id/AICS-Social/article/view/24347>
30. Latha V., Chennai M. A fish bone diagram as a teaching tool. *The Journal of Nursing Trendz*. 2019. Vol. 10, Issue 1. P. 21-24.
31. Latha V., Merlin A. Fishbone diagram as a teaching tool. *The Journal of Nursing Trendz*. 2019. Vol. 10(1). P. 21–24.
32. Munavir A. Fishbone Descriptive Writing Skills: A Practical Approach for English Language Learners. ETDC: Indonesian Journal of Research and Educational Review, 2022. Vol. 1 (2). P. 243-252. <https://doi.org/10.51574/ijrer.v1i2.377>
33. Richards J. C., Rodgers T. S. Approaches and methods in language teaching Cambridge University Press, 2001. Mode of access. URL: http://en.wikipedia.org/wiki/Language_education-cite_ref-Diller_1-2
34. Sokol M., Tsaryk O., Wychruszcz A. International concept system as a strategic way of modern science development. *Society. Integration. Education. Proceedings of the international scientific conference*. Rezekne: Rēzeknes Tehnoloģiju akadēmija. 2019. Vol. 1. P. 533–543.
35. Sufeni M., Fatimah S. Using “Fishbone Diagram” to Teach Writing Discussion Text to Senior High School Students. *Journal of English Language Teaching*. 2018. Vol 7, No 3. P. 548-450.

АНОТАЦІЯ

Дієвим засобом формування в учнів закладів загальної середньої освіти є метод «фішбоун». Проблема дидактичних можливостей методу «фішбоун» при оволодінні старшокласниками англомовної комунікативної компетентності не була об'єктом ґрунтовного вивчення у лінгводидактиці та методиці викладання іноземної мови. Актуальність теми дослідження зумовлена сучасними тенденціями в розвитку лінгвістики, психолінгвістики та лінгводидактики; підвищенням ролі інтерактивних методів навчання у становленні компетентної іншомовної особистості; значущістю впровадження новітніх методів навчання, до яких відносимо метод «фішбоун» у шкільну практику.

Метою дослідження було обґрунтування доцільності застосування методу «фішбоун» у формуванні англомовної комунікативної компетентності учнів 11 класів; розкриття методичного потенціалу «фішбоун»; розробка методики формування англомовної комунікативної компетентності одинадцятикласників за допомогою методу «фішбоун» та експериментальна перевірка її ефективності.

Ключові слова: метод фішбоун, учні 11 класів, комунікативна компетентність, англійська мова.

ANNOTATION

The "fishbone" method is an effective means of training students of general secondary education institutions. The problem of the didactic possibilities of the "fishbone" method in mastering English communicative competence by high school students was not the object of a thorough study in linguistic didactics and methods of teaching a foreign language. The relevance of the research topic is determined by modern trends in the development of linguistics, psycholinguistics and linguistic didactics; increasing the role of interactive learning methods in the formation of a competent foreign language personality; the importance of introducing the latest teaching methods, including the "fishbone" method in school practice.

The purpose of the study was to justify the usage of the "fishbone" method in the formation of English communicative competence of 11th-grade students, revealing the methodological potential of "fishbone" development of the method of formation of English communicative competence of eleventh-graders using the "fishbone" method and experimental verification of its effectiveness.

Key words: "fishbone" method, 11th-grade students, the English language, communicative competence

ДОДАТОК А

Завдання на перевірку рівня сформованості в учнів 11 класу англomовної комунікативної компетентності

ПІБ учня

1. Складіть мікродіалог з опорою на текст.

Computers – New Era of Technologies

A computer is a machine that can be programmed in order to fulfill definite operations automatically. Moreover it can solve a set of problems at the same time and manipulate different data. There are different types of computers: personal computers and workstations, minicomputers and mainframes, and powerful supercomputers.

The most widespread computers are personal general-purpose ones. These computers are used in schools and offices, shops and plants, and, of course, at homes. General-purpose computers consist of a set of necessary components: the central processing unit, memory, a mass storage device, and output and input devices. Nowadays a computer is an affordable way to enrich your life with modern technologies. You can browse the Internet, receive and send e-mails, create and edit documents and presentations, watch films and talk to your friends.

It is difficult to overestimate the huge advantages of computer technologies in modern life. Despite the most obvious ones like being able to store all the necessary documents in one tiny device, computers help to broaden the minds of modern society. The present-day science and production, trade, bank system and health care are impossible without them. Modern computer technologies are really useful for people's education and development. Why are computers so indispensable?

Firstly, they calculate and process all kinds of data accurately and fast. Of course, there are some mistakes and hardware problems with computer devices but almost all of them happen because of human mistake, because of flawed computer programs created by developers. Secondly, computers help to save storage place. The tons of paper documents are replaced by digital files in a computer and can be easily found. Modern computers are created to be user-friendly. You don't have to study for a long time to learn

how to use a computer. A computer and the Internet give an access to various sources of information, libraries and galleries from the most distant places on our planet.

2. Закінчіть діалог:

– Hello. How are you doing?

– Hello. Well thank you.

– Did you write another letter?

3. Складіть діалог між замовником і постачальником комп'ютерних послуг.

4. У діалозі з другом обґрунтуйте свою точку зору щодо важливості комп'ютерних технологій у житті сучасної людини. Виявіть зацікавленість до чужої думки.

The planet Earth

The planet Earth is only a tiny part of the universe, but it's the only place where human beings can live. Today, our planet is in serious danger. Acid rains, global warming, air and water pollution, overpopulation are the problems that threaten human life on Earth. Who is to blame for the disaster? The answer is simple: all of us. Our forests are disappearing because they are cut down or burnt. If this trend continues, one day we won't have enough oxygen to breathe.

The seas are in danger. They are filled with poison: industrial and nuclear waste, chemical fertilizers and pesticides. The Mediterranean is already nearly dead; the North Sea is following. The Aral Sea is on the brink of extinction. If nothing is done about it, one day nothing will be able to live in the seas.

Air pollution is another serious problem. In Cairo and in some cities/ towns of China just breathing the air is dangerous — equivalent to smoking two packs of cigarettes a day. The same holds true for many Russian cities. Factories emit tons of harmful chemicals. These emissions have disastrous consequences for our planet. They are the main reason for the greenhouse effect and acid rains. An even greater threat are nuclear power stations. We all know how tragic the consequences of the Chernobyl disaster are.

Fortunately, it's not too late to solve these problems. We have the time, the money and even the technology to make our planet a better, cleaner and safer place. We can plant trees and create parks for endangered species. We can recycle litter. We can support green parties and put pressure on those in power. Together we can save the planet and all of us with it.

Tasks for exercise

The computer literacy

It's shocking that some people still wonder if computer literacy is really important in this 21st century. The fact is that the use of computers has become a way of life in the modern world and this makes it important for just about everyone to learn basic computer skills.

A few decades ago, computer use was mostly relegated to a handful of professions. Not many people owned their own computers, and most computers were used as a tool on the job. These days, there is at least one computer in every household, and most people have active accounts on Facebook or Twitter or at least an email address. Computers are ubiquitous in our society, so it stands to reason that more importance has been placed on computer literacy.

Being computer literate is important as it opens up more job opportunities, helps in staying up to date, it is a cheap way to communicate, it enhances professionalism, helps in better record keeping and makes transactions more convenient. Almost all workplaces and businesses have embraced the use of computers in one way or another meaning it is almost impossible not to encounter a computer in everyday life.

Tasks for exercise

A popular area today work in private companies, where computers become the basis of business. The newly-baked employee got the proud name of a sysadmin. The number of computers per employee varies from 2-3 to 200-300. It all depends on the company, the scope of work. On average, the staff of system administrators reaches 6-10 people

Small businesses solve problems with the help of outsourcing, namely the involvement of third-party specialists to solve emerging problems.

The reason for the popularity of outsourcing companies can be easily explained. Maintaining IT staff will be expensive.

Large companies in the future will not be able to work without their IT department. The reason is the large number of tasks that need to be solved every day. Now the involvement of third-party specialists cost a pittance. At the same time, IT departments do not sit idle - they are loaded with an incredible volume of work, which only increases every year. IT specialists entrust a number of "espionage" tasks - to organize video surveillance, install "spyware" software, etc. Along with the popularity of the profession, the demands for it are also growing. Not every ordinary system administrator knows how to work quickly and produce a quality product.